

Kartograficzne ślesiana w kolekcji Biblioteki Śląskiej w Katowicach (w wyborze)

„Nie tylko z ludźmi i z książkami,
ale i z mapami można prowadzić
długie i nigdy nie nużące rozmowy”

(Tadeusz Studziński, *Pięć mostów*,
Warszawa 1958)

Od początku istnienia Biblioteki Sejmu Śląskiego w Katowicach jej kolekcję, oprócz dzieł z zakresu prawa i dziedzin pokrewnych, zaczęły tworzyć pozycje, zaliczane do kategorii zbiorów specjalnych. Były to rękopisy, stare druki, kartografia i grafika.

W styczniu 1927 roku Konstanty Prus sprzedał Bibliotece Sejmu Śląskiego swoje zbiory książek. Były wśród nich także dwa atlasy: Johanna Baptisty Homanna z 1750 roku i dokładniej nie oznaczony drugi atlas Śląska z wieloma mapami z około 1815 roku. W sprawozdaniu Biblioteki Sejmu Śląskiego za lata 1924-1930 znajdujemy informacje o około czterdziestu mapach śląskich, znajdujących się wówczas w Bibliotece.

Późniejszą wiadomość o dawnych zbiorach specjalnych biblioteki sejmowej znajdujemy w spisie księgozbioru Biblioteki Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, przekazanego w grudniu 1932 roku do Biblioteki Sejmu Śląskiego. Protokół tego aktu wymienia, obok znacznej liczby dzieł zwartych i czasopism, 35 niemieckich map miejscowości śląskich.

W sprawozdaniu Biblioteki Sejmu Śląskiego za pierwszy kwartał 1936 roku, funkcjonującej dalej pod nazwą Śląskiej Biblioteki Publicznej, znajdujemy wzmiankę, iż zbiory kartograficzne powiększyły się o 29 map, przeważnie dawniejszych. Natomiast w sprawozdaniu za rok 1937 jest informacja o przybyciu 24 nowych nabytków. Były to przeważnie starsze mapy Śląska i dwa cenne atlasy: Blaeu'a z końca XVI wieku i atlas Wojciecha Chrzanowskiego z roku 1859. Najobszerniejsze z dochowanych sprawozdań Śląskiej Biblioteki Publicznej za rok 1938 mówi o nabyciu 21 starszych map Śląska i Polski.

Z przedwojennego zbioru kartograficznego Biblioteki uratowały się tylko dwie pozycje. Cały dawny zasób starszych map Śląska i innych zaginął. Prawdopodobnie został on wywieziony w głąb Rzeszy¹.

Obecne zbiory kartograficzne Biblioteki Śląskiej w Katowicach są w całości nabytkami powojennymi i mają charakter uniwersalny. Obok obiektów ogólnych i poglądowych, w zespole znajdują się atlasy i mapy specjalne: geologiczne, historyczne, komunikacyjne, turystyczne itp. Pokazną grupę stanowi bieżąca polska produkcja kartograficzna oraz wybrane wydawnictwa zagraniczne, które pochodzą głównie z zakupów i licznych darów².

W 1948 roku do zbiorów Biblioteki włączono kolekcję kartograficzną zlikwidowanego wówczas Instytutu Śląskiego w Katowicach. Od 1969 roku wpływy materiałów kartograficznych znacznie zwiększyły się poprzez przyznanie Bibliotece Śląskiej egzemplarza obowiązkowego. Dzięki swej bogatej tematyce oraz dużej ilości starych, cennych map i atlasów, materiały te przedstawiają wysoką wartość naukową i historyczną. Szczególnie wartościowe są atlasy, pochodzące z XVI do XVIII wieku. Do wyjątkowo cennych zabytków w tym zespole należą atlasy znanych przedstawicieli flamandzko-holenderskiej szkoły kartograficznej: Gerarda Mercatora, Hendriksa Hondiusa, Joannesa Janssoniusa, Abrahama Orteliusa oraz Wilhelma Blaeu'a. Bogato reprezentowana jest również szkoła francuska oraz czołowe niemieckie firmy kartograficzne³.

W zbiorze poloników znajduje się jedna z najstarszych map Polski Wacława Grodeckiego, która została włączona do atlasów A. Orteliusa z 1572 i 1574 roku, mapa Litwy Tomasza Makowskiego Magni Ducatus Lithuaniae z 1631 roku, pierwsza szczegółowa mapa Polski przedrozbiorowej *Carte de la Pologne* włoskiego kartografa Jana Antoniego Rizzi Zannoniego, sztychowana w Londynie w 1772 roku, jedna z pierwszych map topograficznych Polski Dawida Gillego z lat 1802–1803, oraz *Mapa archeologiczna Prus Zachodnich* Godfryda Ossowskiego, wydana w Paryżu w 1880 roku. Ponadto mapy i atlasy Józefa Michała Bazewicza, Aleksandra Jabłonowskiego, Juliusza Kolberga, Joachima Lelewela, Eugeniusza Romera i innych⁴.

¹ J. Mayer: *Dział Zbiorów Specjalnych*. W: *Biblioteka Śląska 1922–1972*. Pod red. Jana Kantyki. Katowice 1973, s. 138–146.

² D. Musiołowa, T. Służalek: *Biblioteka Śląska w Katowicach*. Katowice 1981, s. 24.

³ H. Kot: *Zbiory kartograficzne*. W: *Biblioteka...* Pod red. J. Kantyki, s. 185.

⁴ D. Musiołowa, T. Służalek: *Biblioteka Śląska...*, s. 25.

Bogato przedstawia się również zbiór map dotyczących Śląska, jak i wydawanych przez śląskich edytorów: Karola Flemminga, Pawła Barona, Grzegorza Briegera, Wilhelma Bogumiła Korna. Na wymienienie zasługuje kilka wydań pierwszej mapy Śląska Martina Helwiga z XVI wieku oraz pierwszy atlas Śląska Wielanda-Schubartha z XVIII wieku. Warto również podkreślić fakt, że Biblioteka Śląska posiada najbogatszy w Polsce zbiór plebiscytoriów kartograficznych⁵.

Komentarz do opisów katalogowych map i atlasów

Punktem wyjścia do opisów katalogowych map i atlasów była pozycja Romana Wytyczaka „Śląsk w dawnej kartografii” (Wrocław 1998).

Każdy opis katalogowy rozpoczyna się od nagłówka, przy którym podana została liczba porządkowa, hasło terytorialne oraz data wydania mapy lub atlasu. Opisano wszystkie mapy Śląska Martina Helwiga oraz dzieła kartograficzne (w wyborze), które w tytule miały nazwę „Śląsk”. Dzięki temu w prezentowanym zestawieniu znalazły się również mapy przedstawiające Śląsk wraz z Rzeczypospolitą. Uwzględniono także mapy księstw śląskich, które weszły w skład pierwszego „Atlasu Śląska” Wielanda i Schubartha z 1750 [1752] roku. Wybrano ciekawsze, dobrze zachowane obiekty kartograficzne, wzięto pod uwagę ich wartość źródłową oraz walory dekoracyjne.

Opisy katalogowe ułożone zostały w porządku chronologicznym według dat wydania. Rok wydania bez nawiasu podano w sytuacji, gdy wzięto go z atlasu, w którym katalogowana mapa była zamieszczona lub bezpośrednio z mapy, kiedy nie można było zidentyfikować atlasu, z którego mapa pochodzi. Jedynie w przypadku „Atlasu Śląska”, datowanego na rok 1750, który rzeczywiście wydany został w 1752 roku – rok wydania tego atlasu ujęto w nawias kwadratowy. Jeżeli określenie tytułu mapy, atlasu oraz czasu wydania lub innych danych nastąpiło na podstawie źródeł kartograficznych, wtedy wszystkie takie elementy ujmowano w nawias kwadratowy. W nagłówku jest niekiedy podana data w nawiasie okrągłym, która także pochodzi z mapy. Umieszczono ją tam w przypadku ustalenia pierwszego wydania mapy.

⁵ H. Kot: *Zbiory...*, s. 185.

Zestawienie wyposażono w indeks nazwisk, indeks nazw geograficznych oraz wykaz skrótów. Na końcu podano również wykaz wykorzystanej literatury. Wszystkie opisy sporządzone zostały z autopsji.

Główny opis katalogowy map i atlasów zawiera:

1. Tytuł mapy

Tytuł został podany w całości. Zachowano pisownię zgodną z oryginałem oraz znaki diakrytyczne i interpunkcję.

2. Miejsce i rok wydania

Miejsce i rok wydania podano w wersji, widniejącej na mapie lub atlasie. Jeżeli ustalono dane na podstawie źródeł, to wtedy taką informację ujmowano w nawias kwadratowy. W nawiasie okrągłym podawano nazwy współczesne danej miejscowości w wersji oryginalnej. W przypadku przypuszczalnego roku wydania mapy obok daty stawiano znak zapytania.

3. Twórcy mapy:

a) autor lub autorzy, podano imiona i nazwiska twórców dzieła oryginalnego lub kompilacji kilku map. Następnie umieszczało nazwiska twórców przeróbek lub kopii mapy,

b) rytownik, rysownik, określenie rytownika i rysownika czasem było niemożliwe. W większości korzystano ze źródeł kartograficznych,

c) wydawca,

d) drukarz.

4. Opis podziałki liniowej. Skala mapy

Uwzględniono wszystkie podziałki liniowe, które występowały na danej mapie, wartości ich podano w miarach, jakie zastosowano na opisywanym obiekcie, a zmierzoną długość podano w centymetrach. Skalę mapy obliczono, dokonując pomiaru trzech odległości pomiędzy wybranymi miejscowościami na mapie. Skalę, podaną w zaokrągleniu, stanowi średnia z trzech uzyskanych wyników.

5. Technika wykonania i zakres stosowania kolorów. Wymiary mapy.

Informacje te przedstawiono za pomocą skrótów. Pomiarów dokonano od zewnętrznej linii ramki mapy. Pierwsza liczba oznacza szerokość, czyli podstawę, druga – długość, czyli wysokość.

6. Główne elementy treści kartograficznej:

- fizycznogeograficzne, czyli rzeźba terenu,
- gospodarcze.

7. Orientację mapy określano w przypadku, gdy nie była północna. Podano w miarę dokładny opis charakterystycznych dodatków graficznych i tekstowych na stronie recto i verso. Zaczynając od lewego górnego rogu mapy, później – opis wewnątrz ramek, potem – szczegóły pozaramkowe i verso mapy.
8. Rodzaj mapy w zbiorach kartograficznych Biblioteki Śląskiej w Katowicach. Wydzielono następujące rodzaje map: atlasowe, luźne i poprawne.
9. Podano tytuł dzieła, z którego mapa pochodzi, również nazwisko autora, wydawcy, drukarza oraz miejsce i rok wydania. W sytuacji map luźnych tytuł dzieła podano w przypadku, kiedy możliwe było jego ustalenie na podstawie literatury. Wtedy tytuł ujęto w nawias kwadratowy.
10. Sygnatura.
Podano sygnatury atlasów i map, pod którymi są one skatalogowane i zinwentaryzowane w zbiorach kartograficznych Biblioteki Śląskiej. Każda pozycja, oprócz numeru inwentarzowego, posiada oznakowanie literowe, służące do odróżnienia poszczególnych rodzajów zbiorów kartograficznych, np. O - Atlas, M.o. - Mapa poprawna.

Zastosowane skróty:

ark. - arkusz	mdz. kolor. gran. i pow. - kolorowane są tylko granice polityczne i administracyjne oraz powierzchnie w obrębie treści kartograficznej mapy
cd. - ciąg dalszy	
dol. - dolny	
drzew. - drzeworyt	
gór. - górny	ok. - około
	O - atlas
lit. - literatura	
łac. - łaciński	poz. - pozycja
M. - mapa luźna	ryt. - rytownik, rytował
M.o. - mapa poprawna	
m. - mapa	tyt. - tytuł
mdz. kolor. - egzemplarz miedziorytowy w całości kolorowany	zob. - zobacz

Opisy map Śląska

1) ŚLĄSK 1572 (1561)

1. SILESIAE TYPVS Descriptus et editus a Martino Heilwig Neisen-
se, et Nobili viro Nicolao Rhedinger dedicatus. Anno. 1561.
2. Antorff (Antwerpia) 1572.
3. a) Martin Helwig, Abraham Ortelius; b) [Frans Hogenberg (ryt.)];
c) Abraham Ortelius; d) Aegidius Coppenius Diesth (Diest Gielis van).
4. Skala miliarium: 20-12,2 cm. Ok. 1 : 1 300 000.
5. Mdz.; 38,3 x 27,6 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Naniesiono lasy.
7. Z lewej strony u góry pod ramką podziałka liniowa. Po prawej objaśnienia 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos”, ujęte kłanrą i napis: „notat”. W prawym gór. rogu herb Śląska na ozdobnej tarczy. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w prostokątnym kartuszu z ornamentem okuciowo-zwijanym, z prawej u dołu nad ramką nota: „Cum priuilegio”. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „MERIDIES, ORIENS, SEPTENTRIO, OCCIDENS”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „Die Schlesi”, niżej tekst niemiecki, w prawym dol. narożniku „26”. Lewa strona ark. czysta.
8. M. atlasowa.
9. THEATRVM oder Schawplatz des erdbodens, warin die Landt-
tafell der gantzen weldt, mit sambt aine der selben kurtze er-
klarung zu sehen ist. Durch Abrahamum Ortelium. Kolofon:
Durch bevelch vnnd becostigung des Autors hatt diss Buch
getruckht Gielis von Diest geschworner Buchtruckher der Ku-
niglicher Maiestat tzo Antorff. M. CCCCC. LXXII.
10. O 532 IV/26.

2) ŚLĄSK [1574] (1561)

1. SILESIAE TYPVS Descriptus et editus a Martino Heilwig Neisen-
se, et Nobili viro Nicolao Rhedinger dedicatus. Anno. 1561.
2. [Antwerpia 1572].
3. a) Martin Helwig, [Abraham Ortelius]; b) [Frans Hogenberg
(ryt.)]; c) [Abraham Ortelius]; d) [Aegidius Coppenius Diesth
(Diest Gielis van)].

4. Skala miliarium: 20–12,2 cm. Ok. 1 : 1 300 000.
5. Mdz. kolor.; 38,2 x 27,6 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Naniesiono lasy.
7. Z lewej strony u góry pod ramką podziałka liniowa. Po prawej objaśnienia 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos”, ujęte klamrą i napis: „notat”. W prawym gór. rogu herb Śląska na ozdobnej tarczy. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w prostokątnym kartuszu z ornamentem okuciowo-zwijanym, z prawej u dołu nad ramką nota: „Cum priuilegio”. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „MERIDIES, ORIENS, SEPTENTRIO, OCCIDENS”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „SILESIA”, niżej tekst łac., w prawym dol. narożniku „48”. Lewa strona ark. czysta.
8. M. luźna.
9. [THEATRVM oder Schawplatz des erdbodems, warin die Landt-
tafell der gantzen weldt, mit sambt aine der selben kurtze er-
klarung zu sehen ist. Durch Abrahamum Ortelium. Kolofon:
Durch bevelch vnnd becostigung des Autors hatt diss Buch
getruckht Gielis von Diest geschworner Buchtruckher der Ku-
niglicher Maiestat tzo Antorff. M. CCCCC. LXXII].
10. M. 1060 II. (Prawdopodobnie mapa została wyrwana z tego atlasu przez A. Orteliusa).

3) ŚLĄSK 1574 (1561)

1. SILESIAE TYPVS Descriptus et editus a Martino Heilwig Neisen-
se, et Nobili viro Nicolao Rhedinger dedicatus. Anno. 1561.
2. Antverpiae (Antwerpia), 1574.
3. a) Martin Helwig, Abraham Ortelius; b) [Frans Hogenberg (ryt.)];
c) Abraham Ortelius; d) Aegidius Coppenius Diesth (Diest Gie-
lis van).
4. Skala miliarium: 20–12,2 cm. Ok. 1 : 1 300 000.
5. Mdz. kolor.; 38,4 x 27,8 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Naniesiono lasy.
7. Z lewej strony u góry pod ramką podziałka liniowa. Po prawej objaśnienia 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos”, ujęte klamrą i napis: „notat”. W prawym gór. rogu herb Śląska na ozdobnej tarczy. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w prostokątnym kartuszu z ornamentem okuciowo-zwijanym, z prawej u dołu nad ramką nota: „Cum priuilegio”. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „MERIDIES, ORIENS, SEPTENTRIO, OCCIDENS”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „SILESIA”, niżej tekst łac., w prawym dol. narożniku „48”. Lewa strona ark. czysta.

- kątnym kartuszu z ornamentem okuciowo-zwijanym, z prawej u dołu nad ramką nota: „Cum priuilegio”. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „MERIDIES, ORIENS, SEPTENTRIO, OCCIDENS”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „SILESIA”, niżej tekst łac., w prawym dol. narożniku „32”. Lewa strona ark. czysta.
8. M. atlasowa.
9. [Theatrum orbis terrarum Opus nunc denuo ab ipso Auctore recognitum, multisque locis castigatum, et quamplurimis novis Tabulis atque Commentarijs auctum. Kolofon:] (Auctoris aere et cura impressum absolutumque) apud. Ant. Coppenium Diesth, Antverpiae M.D. LXXIII.*
10. O 505 IV/ 32

* Brak karty tyt. w atlasie, tyt. ustalono na podstawie lit.

4) ŚLĄSK [1574] (1561)

1. SILESIAE TYPVS Descriptus et editus a Martino Heilwig Neisen-
se, et Nobili viro Nicolao Rhedinger dedicatus. Anno. 1561.
2. [Antwerpia 1574].
3. a) Martin Helwig, [Abraham Ortelius]; b) [Frans Hogenberg
(ryt.)]; c) [Abraham Ortelius]; d) [Aegidius Coppenius Diesth
(Diest Gielis van)].
4. Skala miliarium: 20–12,2 cm. Ok. 1 : 1 300 000.
5. Mdz. kolor.; 38,1 x 27,6 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Naniesiono
lasy.
7. Z lewej strony u góry pod ramką podziałka liniowa. Po prawej
objaśnienia 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos”, uję-
te kłami i napis: „notat”. W prawym gór. rogu herb Śląska na
ozdobnej tarczy. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w prostokątnym kartuszu z ornamentem okuciowo-zwijanym, z prawej u dołu nad ramką nota: „Cum priuilegio”. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „MERIDIES, ORIENS, SEPTENTRIO, OCCIDENS”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „SILESIA”, niżej tekst łac., w prawym dol. narożniku „32”. Lewa strona ark. czysta.
8. M. luźna.
9. [Theatrum orbis terrarum Opus nunc denuo ab ipso Auctore

recognitum, multisque locis castigatum, et quamplurimis novis Tabulis atque Commentarijs auctum. Kolofon: (Auctoris aere et cura impressum absolutumque) apud. Ant. Coppenium Diesth, Antverpiae M.D. LXXIII].

10. M. 1058 II.

5) ŚLĄSK [1574] (1561)

1. SILESIAE TYPVS Descriptus et editus a Martino Heilwig Neisen-
se, et Nobili viro Nicolao Rhedinger dedicatus. Anno. 1561.
2. [Antwerpia 1574].
3. a) Martin Helwig, [Abraham Ortelius]; b) [Frans Hogenberg
(ryt.)]; c) [Abraham Ortelius]; d) [Aegidius Coppenius Diesth
(Diest Gielis van)].
4. Skala miliarium: 20–12,2 cm. Ok. 1 : 1 300 000.
5. Mdz.; 38,3 x 27,8 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Naniesiono
lasy.
7. Z lewej strony u góry pod ramką podziałka liniowa. Po prawej
objaśnienia 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos”, uję-
te klamrą i napis: „notat”. W prawym gór. rogu herb Śląska na
ozdobnej tarczy. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w prostokąt-
nym kartuszu z ornamentem okuciowo-zwijanym, z prawej
u dołu nad ramką nota: „Cum priuilegio”. Strony świata opisa-
ne wzdłuż ramek na polu mapy: „MERIDIES, ORIENS, SEPTEN-
TRIO, OCCIDENS”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „SILESIA”,
niżej tekst łac., w prawym dol. narożniku „32”. Lewa strona ark.
czysta.
8. M. luźna.
9. [Theatrum orbis terrarum Opus nunc denuo ab ipso Auctore
recognitum, multisque locis castigatum, et quamplurimis no-
vis Tabulis atque Commentarijs auctum. Kolofon: (Auctoris aere
et cura impressum absolutumque) apud. Ant. Coppenium Die-
sth, Antverpiae M.D. LXXIII].
10. M. 1059 II.

6) ŚLĄSK 1587

1. Schlesia nach aller gelegenheit in Stetten Wässern und Bergen
mit sampt andern austossenden Ländern.

2. [Bazylea] 1587.
3. a) David Wolckenstein; c) H. Petri.
4. Meillen: 15-8,7 cm
5. Drzew.; 35,8 x 30,5 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy.
7. Po lewej stronie u góry pod ramką podziałka liniowa. W lewym dol. narożniku w prostej ramce napis: „Schlesien ist den 40. Meilen lang ben 20. breit...” W ramkach oznaczono strony świata: „MERIDIES, OCCI., SEPTEN=, ORIE=”. Na odwrocie po prawej stronie ark. pod rysunkiem na środku „SILESIA. Schlesien nach Beschreibung M. Martini Helvigi dem Edlenbesten Nicolauss Rehdingers Hauptmann in Bresslaw verchrt Anno 1561. und von M. David Wolckenstein von Bresslaw Mathematico in Strassburg zu diesem Werck verordnet Anno 1587”. W prawym dol. narożniku [13]. Lewa strona ark. czysta.
8. M. luźna (nosi ślady wyjęcia z większej całości).
9. S. Münster: Kosmografia. Edycja 1592 i 1614. Bazylea.
10. M. 1008 II.

7) ŚLĄSK [1625]

1. ABRIS DER LANDSCHAFFT SCHLESIEN Sampt der Aengrentzen-den Konigreichen Und Landern.
2. [Jena 1625].
3. a) [Martin Helwig]; [Abraham Ortelius]; b) Daud Custodis (ryt.).
4. Scala Miliarium: 20-11,8 cm. Ok. 1 : 1 255 000.
5. Mdz.; 36,1 x 27,9 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy.
7. Z lewej strony u góry pod ramką podziałka liniowa. Po prawej objaśnienia 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos”, ujęte klamrą i napis: „notat”. W prawym gór. rogu herb Śląska na ozdobnej tarczy - orzeł śląski z głową zwróconą w prawo. W lewym dol. rogu napis: „Daud Custodis Sculpsit”. Na ramce oznaczono strony świata: „MERIDIES, OCCIDENS, SEPTENTRIO, ORIENS”. Bez tekstu na odwrocie.
8. M. luźna.
9. [New vermehrte Schlesische Chronika unnd Landes Beschreibung... von Jacobo Schickfusio. J.U.D. Jehna 1625].
10. M. 1061 II.

8) ŚLĄSK [1626?]

1. SILESIAE DUCATUS Accurata et vera delineatio, VIRIS MAGNIFICIS AC GENEROSIS, D. Valentino a Stössel in Seppa Kawer. D. Sigismundo a Loss, in Simpsen Dammer. D. Caspari a Stosch. D. Davidi Gotfr. A Stosch [obok ujęte w klamrę:] Patruelibus in Gross et klein Ischirna. D. Gotfried ab Haugwitz in Brodelwitz, Ziebendorf EQUITIBUS, PATRONIS. Dicat Dedicatq3 Ionas, Scultetus, Sprotta Silesius.
2. Amstelodami (Amsterdam) [1626?].
3. a) Jonas Scultetus; c) Hendrik Hondius.
4. Milliaria Germanica Communia: 15–10,7 cm. Ok. 1 : 1 000 000.
5. Mdz.; 48,9 x 38,3 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Naniesiono lasy.
7. W lewym gór. narożniku w prostokątnej ramce: „Notularum explicatio”, niżej objaśnienia 5 znaków: „Vrbes, Pagi, Arces, Monasteria, Montes notabiles”. Na prawo pod gór. ramką na ozdobnej tarczy orzeł śląski pod mitrą książęcą z głową zwróconą w lewo. W prawym gór. narożniku tyt. mapy na prostokątnej tablicy, u góry 5 ptaków (bażanty), po lewej bożek Pan – opiekun trzód, stad i pasterzy z syringą w ręce, z sakwą i płaszczem pasterskim, u jego nóg leżą byk i owca, z prawej strony Cerera – bogini urodzaju ze snopem zboża i sierpem, u jej nóg dzik i sarna, z przodu kogut i kura. W prawym dol. rogu nota: „AMSTELODAMI Sumptibus Henrici Hondii”. W lewym dol. narożniku podziałka liniowa w prostokątnym kartuszu z ornamentem zwijającym. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „Meridies, Oriens, Septentrio, Occidens”. Na odwrocie z prawej strony ark. u góry: „LA SILESIE”, niżej dwuszpaltowy tekst francuski. Z lewej strony ark. u góry „LA SILESIE” i cd. tekstu.
8. M. luźna.
10. M. 2120 III.

9) ŚLĄSK, POLSKA 1630

1. POLONIA ET SILESIA.
2. Amsterodami (Amsterdam) 1630.
3. a,b) Gerard Mercator; c,d) [Jodocus Hondius].

4. Mil. communia Germanica: 6–25 mm. Ok. 1 : 1 400 000.
5. Mdz. kolor.; 45,2 x 34 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy, głównie poza Śląskiem.
7. Nad dol. ramką podziałka liniowa. W lewym dol. rogu owalny kartusz zwijany zwieńczony bukietem kwiatów w wazonie, u dołu 2 ptaki, pod kartuszem napis: „Per Gerardum Mercatorem Cum priuilegio”, wokół mapy ramka podwójna, zwykła. Wewnątrz ramki nazwy stron świata: „Occidens, Meridies, Oriens, Septentrio”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „POLONIA REGNUM”, po prawej u góry „294”, poniżej tekst łac. Po lewej stronie ark.: „POLONIAE REGNUM”, po lewej u góry „295”, poniżej cd. tekstu.
8. M. atlasowa.
9. GERARDI MERCATORIS ATLAS SIVE COSMOGRAPHICAE MEDITATIONES DE FABRICA MUNDI ET FABRICATI FIGURA. EDITIO DECIMA. Sumptibus et typis aeneis Henrici Hondij, Amsterodami An. D. 1630.
10. O 706 V/294.

10) ŚLĄSK [1630?]

1. SILESIAE DUCATUS NOVA et accurata descriptio.
2. [Amsterdam 1630?].
3. a,c) Joannes Janssonius.
4. Scala Milliariorum: 9–6,9 cm. Ok. 1 : 1 000 000.
5. Mdz. kolor.; 49,6 x 38,4 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy.
7. Z prawej strony u góry pod ramką tyt. w kartuszu w kształcie jabłka granatu na tle dwóch rozpostartych skrzydeł przepasyanych wstęgą oplecioną na dole liśćmi i związaną pośrodku w kokardę. U góry tarcza z godłem Śląska (orzeł z głową zwróconą w prawo) zwieńczoną mitrą książęcą; po bokach tarczy liściaste gałęzie. W prawym dol. rogu: „Joannes Janssonius Excu”. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „SEPTENTRIO, ORIENS, MERIDIES, OCCIDENS”. Obok podziałki, na tabliczce połączonej z jej ramką dużym cyrklem, objaśnienie 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos” ujęte klamrą, od której na prawo: „notat”. Na odwrocie z prawej strony ark. u góry: „DESCRIPTION DE TOUTE LA SLESIE, ET DE SES DU-

CHEZ", niżej tekst francuski, w prawym gór. narożniku „521”.
Z lewej strony ark. u góry: „DE LA SLESIE, ET DE SES DUCHEZ”
i cd. tekstu. W lewym gór. narożniku „524”.

8. M. luźna.

10. M 2166 III.

11) ŚLĄSK, POLSKA 1635

1. POLONIA Regnum, et SILESIA Ducatus.

2. Amsterdami (Amsterdam) 1635.

3. a) [Gerard Mercator]; b) [Willem Janszoon Blaeu (ryt. ?)];
c) [W.J. Blaeu, Joannes Blaeu]; d) J. Blaeu.

4. Milliarum Germanica: 10–4,7 cm. Ok. 1 : 1 600 000.

5. Mdz.; 57 x 41,2 cm.

6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Lasy
zaznaczono głównie poza Śląskiem.

7. W lewym gór. narożniku żaglowiec. Z prawej strony tyt. mapy
na prostokątnej tablicy z maszkaronem u góry; po bokach sie-
dzą bogini Pomona z rogami obfitości pełnym owoców i Cere-
ra ze snopem zboża i z kłosami we włosach, symbolizujące bo-
gactwo i dostatek. W prawym gór. narożniku orzeł w koronie
z głową zwróconą w lewo na tarczy podtrzymywanej na wstę-
dze przez 2 putta i zwieńczonej zanikniętą koroną. W prawym
dol. rogu nota: „Guiljelmus Blaeu excudit”. W lewym dol. rogu
herb Śląska na tarczy pod koroną, poniżej podziałka liniowa na
leżącej płycie, obok 2 putta z cyrkłami i globusem. Między ran-
kami oznaczono strony świata: „Occidens, Septentrio, Oriens,
Meridies”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „Königreich Po-
len”, niżej tekst niemiecki. Z lewej strony ark. u góry: „Königre-
ich Polen”, poniżej cd. tekstu.

8. M. atlasowa.

9. NOVUS ATLAS, Das ist Abbildung und Beschreibung von allen
Ländern des Erdreichs. AMSTERDAMI, Apud Guiljelmum Bla-
euw. ANNO CIOIOCCXXXV.

10. O 520 IV.

12) ŚLĄSK 1635

1. SILESIA DUCATUS A Martino Helwigio Nissense descriptus.

2. Amsterdami (Amsterdam) 1635.

3. a) Martin Helwig, [Willem Janszoon (Guiljelmus) Blaeu]; c) [W.J. Blaeu, Joannes Blaeu]; d) [J. Blaeu].
4. *Milliaria Germanica communia*: 8-6,3 cm. Ok. 1 : 950 000.
5. Mdz. (kolorem podkreślono niektóre miasta); 49,1 x 37,8 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy.
7. U góry pod raniką podziałka liniowa. Z prawej strony objaśnienie 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos” ujęte kłamią, od której na prawo: „Notat”. W prawym gór. rogu tarcza z herbem Śląska, w klejnocie hełm połączony koroną trójlistną, zwieńczoną 2 rogami z 10 proporcami, między rogami pawi ogon, tarcza herbowa ozdobiona labrami z liści akantu. W lewym dol. rogu tyt. mapy na prostokątnej tablicy, u góry 5 ptaków (bażantów), po prawej bożek Pan – opiekun trzód, stad i pasterzy z syringą w ręce, z sakwą i płaszczem pasterskim, u jego nóg leżą owca i byk, z lewej strony Cerera – bogini urodzaju ze snopem zboża i sierpem, u jej nóg dzik i sarna. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „Oriens, Occidens”. Na odwrocie z prawej strony ark.: „Schlesien”, niżej tekst niemiecki. Z lewej strony ark. u góry: „Schlesien”, poniżej cd. tekstu.
8. M. atlasowa.
9. NOVUS ATLAS, Das ist Abbildung und Beschreibung von allen Ländern des Erdreichs. AMSTERDAMI, Apud Guiljelmum Blaeuw. ANNO CIOIOC XXXV.
10. O 520 IV.

13) ŚLĄSK [1635]

1. SILESIA DUCATUS A Martino Helwigio Nissense descriptus.
2. [Amsterdam 1635].
3. a) Martin Helwig.
4. *Milliaria Germanica communia*: 8-6,3 cm. Ok. 1 : 950 000.
5. Mdz. (kolorowane są granice); 49,8 x 37,9 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy.
7. U góry pod raniką podziałka liniowa. Z prawej strony objaśnienie 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos” ujęte kłamią, od której na prawo: „Notat”. W prawym gór. rogu tarcza z herbem Śląska, w klejnocie hełm połączony koroną trójlistną,

zwieńczoną 2 rogami z 10 proporcami, między rogami pawie ogon, tarcza herbowa ozdobiona labrami z liści akantu. W lewym dol. rogu tyt. mapy na prostokątnej tablicy, u góry 5 ptaków (bażantów), po prawej bożek Pan – opiekun trzód, stad i pasterzy z syringą w ręce, z sakwą i płaszczem pasterskim, u jego nóg leżą owca i byk, z lewej strony Cerera – bogini urodzaju ze snopem zboża i sierpem, u jej nóg dzik i sarna. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „Oriens, Occidens”. Na odwrocie z prawej strony ark. u góry: „LE DUCHÉ DE SILESIE”, niżej tekst francuski w dwóch kolumnach. W prawym gór. narożniku „40”. Z lewej strony ark. u góry: „SILESIE” i cd. tekstu. Tekst zakończony ornamentem.

8. M. luźna.

10. M. 2510 III.

14) ŚLĄSK [1637]

1. SILESIAE DUCATUS NOVA et accurata descriptio.

2. [Amsterdam 1637].

3. a,c) Joannes Janssonius.

4. Scala Milliariorum: 9–6,9 cm. Ok. 1 : 1 000 000.

5. Mdz.; 49,8 x 38,4 cm.

6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy.

7. Z prawej strony u góry pod ramką tyt. w kartuszu w kształcie jabłka granatu na tle dwóch rozpostartych skrzydeł, przepasyanych wstęgą oplecioną na dole liśćmi i związaną pośrodku w kokardę. U góry tarcza z godłem Śląska (orzeł z głową zwróconą w prawo) zwieńczoną mitrą książęcą; po bokach tarczy liściaste gałęzie. W prawym dol. rogu: „Joannes Janssonius Excus”. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „SEPTENTRIO, ORIENS, MERIDIES, OCCIDENS”. Obok podziałki, na tabliczce połączonej z jej ramką dużym cyrklem, objaśnienie 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos” ujęte kłami, od której na prawo: „notat”. Na odwrocie z prawej strony ark. u góry: „DESCRIPTION DE TOUTE LA SLESIE, ET DE SES DUCHES”, niżej tekst francuski, w prawym gór. narożniku „521”. Z lewej strony ark. u góry: „DE LA SLESIE, ET DE SES DUCHES” i cd. tekstu. W lewym gór. narożniku „524”.

8. M. luźna.

10. M. 2096 III.

15) ŚLĄSK DOLNY [1641?]

1. SILESIA INFERIOR, Sereniss. ac Celsiss. Principibus ac Dominis Dn. GEORGIO, Dn. LUDOVICO, Dn. CHRISTIANO, Fratribus, Ducibus Silesiae Ligniciens. ac Bergensibus, Dominis gratiosissimis Dicata á Jona Sculteto Sprotta-Silesio.
2. [Amsterdam (Amsterdam) 1641?].
3. a) Jonas Scultetus; c) Joh[n] i Corn[elis] Blaeu.
4. Milliarum German: communia 3-4,2 cm. Ok. 1 : 530 000.
5. Mdz. (kolor. niektóre miasta); 50,7 x 41,2 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy. Naniesiono winnice, kopalnie żelaza, złota, cynku, huty żelaza, miedzi, kamieniołomy.
7. Orientacja wschodnia. Pod gór. ramką, tyt. mapy, w kartuszu zwijanym, z herbem Śląska pod mitrą książęcą u góry. Nad dol. ramką pośrodku napis: „Joh: et Corn: Blaeu Excud”. W lewym dol. narożniku w kartuszu zwijanym podziałka. Strony świata opisane na rankach: „Oriens, Meridies, Occidens, Septentrio”. W lewym gór. rogu w podłużnej dekoracyjnej ramce: „Explicatio Notarum. Vrbs muro cincta. Stad. Oppidum, Städtlin. Arx, Schloss. Pagus cum templo, Dorff mit einer kirch. Pagus notabilior, Berümpft dorff mit einem Edelsitz. Pagus, Dorff. Locus Ordini Sacrae mili = tiae Dicatus, Comterey. Monasterium, Closter. Praepositura, Pröbstey. Bona Ecclesiastica, Geistliche gütter. Vineta, Weinberge. Fodina auri, Goldgrube. Argenti, Silbergrube. Cupri, Kupfer. Stanni, Zinngrube. Ferri, Eisenhammer und grube. Calcis, Kalck. Lacus, See. Fluvius paludinosus, Moerass. Mons. notabilis, Berümpft Berg”. Pole mapy zdobią herby: Polski, Czech, Łużyc i Brandenburgii. Bez tekstu na odwrocie.
8. M. luźna.
10. M. 2164 III.

16) ŚLĄSK [1649]

1. SILESIA DUCATUS A Martino Helwigio Nissense descriptus.
2. [Amsterdam 1649].
3. a) Martin Helwig, [Willem Janszoon (Guiljelmus) Blaeu]; c) [W.J. Blaeu, Joannes Blaeu]; d) [J. Blaeu].
4. Milliarum Germanica communia: 8-6,3 cm. Ok. 1 : 950 000.

5. Mdz.; 48,6 x 37,8 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy.
7. U góry pod ramką podziałka liniowa. Z prawej strony objaśnienie 4 znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos” ujęte kłamią, od której na prawo: „Notat”. W prawym gór. rogu tarcza z herbem Śląska, w klejnocie hełm połączony koroną trójlistną, zwieńczoną 2 rogami z 10 proporcami, między rogami pawie ogon, tarcza herbowa ozdobiona labrami z liści akantu. W lewym dol. rogu tyt. mapy na prostokątnej tablicy, u góry 5 ptaków (bażantów), po prawej bożek Pan – opiekun trzód, stad i pasterzy z syringą w ręce, z sakwą i płaszczem pasterskim, u jego nóg leżą owca i byk, z lewej strony Cerera – bogini urodzaju ze snopem zboża i sierpem, u jej nóg dzik i sarna. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „Oriens, Occidens”. Bez tekstu na odwrocie.
8. M. atlasowa.
9. [THEATRUM ORBIS TERRARUM Sive ATLAS NOVUS in quo TABULAE et DESCRIPTIONES omnium Regionum, Editae a Guiljel: et Ioanne Blaeu. AMSTERDAMI, Apud Iohannem Guiljelmum F. Blaeu. ANNO CIOIOC XLVIII.]
10. O 571 IV/79.

17) ŚLĄSK, POLSKA [1649]

1. POLONIA Regnum, et SILESIA Ducatus.
2. [Amsterdam 1649].
3. a) [Gerard Mercator]; b) [Willem Janszoon Blaeu (ryt. ?)]; c) [W.J. Blaeu, Joannes Blaeu]; d) J. Blaeu.
4. Milliararia Germanica: 10–4,7 cm. Ok. 1 : 1 600 000.
5. Mdz.; 50 x 41,1 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Lasy zaznaczono głównie poza Śląskiem.
7. W lewym gór. narożniku żaglowiec. Z prawej strony tyt. mapy na prostokątnej tablicy z maszkaronem u góry; po bokach siedzą bogini Pomona z rogiem obfitości pełnym owoców i Cerera ze snopem zboża i z kłosami we włosach, symbolizujące bogactwo i dostatek. W prawym gór. narożniku orzeł w koronie z głową zwróconą w lewo na tarczy podtrzymywanej na wstędze przez 2 putta i zwieńczonej zamkniętą koroną. W prawym

dol. rogu nota: „Guiljelmus Blaeu excudit”. W lewym dol. rogu herb Śląska na tarczy pod koroną, poniżej podziałka liniowa na leżącej płycie, obok 2 putta z cyrkłami i globusem. Między ramkami oznaczono strony świata: „Occidens, Septentrio, Oriens, Meridies”. Bez tekstu na odwrocie.

8. M. atlasowa.

9. [TEATRUM ORBIS TERRARUM Sive ATLAS NOVUS; in quo TABU-LAE et DESCRIPTIONES omnium Regionum, Editae a Guiljel: et Ioanne Blaeu. AMSTERDAMI, Apud Iohannem Guiljelmi F. Blaeu. ANNO CIOIOC XLVIII.] *

10. O 571 IV/80.

* Brak karty tytułowej w atlasie, tyt. ustalono na podstawie lit.

18) ŚLĄSK [1672]

1. SILESIA DUCATUS.

2. [Wiedeń 1672].

3. a) Priorato Galeazzo Gualdo.

4. Milliarum Germanica communia: 8-6,0 cm. Ok. 1 : 1 000 000.

5. Mdz.; 46,7 x 35,8 cm.

6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Naniesiono lasy.

7. W lewym dol. narożniku na tablicy na tle skały i krajobrazu leśnego tyt. mapy. Pod gór. ramką podziałka. Nie zaznaczono siatki kartograficznej. Strony świata opisane wzdłuż ramek na polu mapy: „Oriens, Occidens”. W prawym gór. kartuszu w postaci wstęgi o rozwidlonych końcach objaśnienie znaków: „Oppida, Monasteria, Arces, Pagos” ujęte kłanrą, od której na prawo słowo „Notat”. Bez tekstu na odwrocie.

8. M. luźna.

9. [Priorato Galeazzo Gualdo, Historia di Ferdinando terzo Imperatore... In Vienna d'Austria, Appresso Matteo Cosmerovio Stampatore di Sua Maesta Cesarea, Anno 1672.].

10. M.o. 2164 III.

19) ŚLĄSK DOLNY [1686]

1. SILESIA INFERIOR, Sereniss. ac Celsiss. Principibus ac Dominis Dn. GEORGIO, Dn. LUDOVICO, Dn. CHRISTIANO, Fratribus,

Ducibus Silesiae Ligniciens. ac Bergensibus, Dominis gratiosis
simis dicata á Jona Sculteto Sprotta-Silesio.

2. Amsterdami (Amsterdam) [1686].
3. a) Jonas Scultetus; d) Petrus Schenk, Gerard Valk.
4. Milliaria German: communia 3-4,2 cm. Ok. 1 : 530 000.
5. Mdz. kolor.; 50,7 x 41,7 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy. Naniesiono winnice, kopalnie żelaza, złota, cynku, huty żelaza, miedzi, kamieniołomy.
7. Orientacja wschodnia. Pod gór. ramką, tyt. mapy, w kartuszu zwijanym, z herbem Śląska pod mitrą książęcą u góry. Pod gór. ramką z prawej strony herbu zapiska rękopiśmienna „Prostant Amstelaedami apud Petrum Schenk, et Ger. Valk. Cum Privil”. W lewym dol. narożniku w kartuszu zwijanym podziałka. Strony świata opisane na ramkach: „Oriens, Meridies, Occidens, Septentrio”. W lewym gór. rogu w podłużnej dekoracyjnej rancie: „Explicatio Notarum. Vrbs muro cincta, Stad. Oppidum, Städtlin. Arx, Schloss. Pagus cum templo, Dorff mit einer kirch. Pagus notabilior, Berümpft dorff mit einem Edelsitz. Pagus, Dorff. Locus Ordini Sacrae mili = tiae dicatus, Comterey. Monasterium, Closter. Praepositura, Pröbstey. Bona Ecclesiast[i]ca, Geistliche gütter. Vineae, Weinberge. Fodina auri, Goldgrube. Argenti, Silbergrube. Cupri, Kupfer grube. Stanni, Zinngrube. Ferri, Eisenhammer und grube. Calcis, Kalck. Lacus, See. Fluvius paludinosus, Moerass. Mons Notabilis, Berumpt Berg”. Pole mapy zdobią herby: Polski, Czech, Łużyc i Brandenburgii. Bez tekstu na odwrocie.
9. M. luźna.
10. M. 2165 III.

20) ŚLĄSK 1738 (1561)

1. M. Martin Helwigs Erste Land=Charte vom Hertzogthum SCHLESSEN.
2. Breslau (Wrocław) 1738 (6 wydanie).
3. a) Martin Helwig; b) H. Kron (ryt.); c) [Christian Runge]; d) spadkobiercy Baumianna, Johann Theophylus Straubel.
4. [Mile niemieckie]: 20-26,9 cm. Ok. 1 : 530 000.
5. Drzew.; 74 x ok. 59 cm (dol. ramka uszkodzona).
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy. Naniesiono winnice.

7. Orientacja południowa. U góry w prostokątnych ramkach kompas, nad nim napis „MERIDIES” niżej „SEPTENT”. Z prawej strony tyt. mapy ozdobiony z trzech stron okuciowo-zwijaną dekoracją z motywami roślinnymi, na dol. obramowaniu napis „H KRON”, niżej „N D”. W prawym gór. rogu lew czeski na ozdobnej tarczy zwieńczonej koroną i girlandami, po lewej objaśnienia 4 znaków: „STADT, CLOSTER, SCHLOS, DORF”, u dołu „1561”. W prawym dol. narożniku podziałka liniowa, na niej herb z jeleniem na tarczy zwieńczonej klejnotem i obramowanej labrami, herb podtrzymuje kobieta z cyrklem, po bokach dwie półleżące nagie kobiety z wieńcami. Z lewej strony w prostokątnym kartuszu z ornamentem zwijanym po bokach nota: „N[e]bst einer Erklärung zu finden Breslau in der Baumanisch. Erben Buchdruckerey Druckt Joh. Theoph. Straubel, Factor MDCCXXXVIII”. W lewym dol. rogu na ozdobnej tarczy polski orzeł Zygmuntowski, nad nim zamknięta korona. Obrzeża mapy bogato dekorowane ornamentem zwijanym z elementami roślin i zwierząt oraz wizerunkami 28 herbów księstw śląskich i ich stolic. Poza ramką oznaczono strony świata: „SEPTENTRIO, OCCASUS, MERIDIES, ORTUS”. W narożnikach 4 główki aniołów. Na odwrocie strona czysta.

8. M. luźna.

10. M. 3011 IV.

21) ŚLĄSK DOLNY [1752] (1745)

1. DVCATUS SILESIAE TABVLA GEOGRAPHICA PRIMA INFERIOREM EIVS PARTEM, seu NOVEN PRINCIPATVS, quorum insignia hic adjecta sunt, secundum statum recentissimum complectens. Ad mentem Hasiani avtographi majoris legitime delineata et edita curis Homann. Heredum. Norimb. Cum Priv. Sac. Caes. Majest. A°. MD CCXXXV.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) [Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth], Johann Matthias Haas; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Germanica communia Quindena in Gradu, in Gradum computatis 57060 Hexapodis Parisinis: 8-10,1 cm. Milliaria Silesiaca Vulgatiore, quorum unum continet 11250 Ulnas Siles. quae partes habent, 2553, quales insunt pedi Parisino 1440: 8-8,6 cm. Ok. 1 : 580 000.

5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 56,1 x 40 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi.
7. Pod gór. ramką draperia podtrzymywana przez putto, na niej napis: „Explicatio Signorum”, niżej objaśnienia 8 znaków i skrótów literowych, u dołu tekst łac. liczący 10 wierszy. W prawym gór. narożniku tyt. mapy oraz 2 podziałki liniowe; całość oddzielona od pola mapy ułożonym w kształcie łuku zestawem 9 herbów księstw na tle motywów roślinnych, nad herbami napisy: „SCHWEIDNITZ”, „IAVER”, „GLOGAV”, „BRESLAV”, „LIGNITZ”, „BRIEG”, „WOLAV”, „OELS”, „SAGAN”. Nad gór. ramką: „LA BASSE SILESIE, qui comprend les Principautés de Schweidnitz, de Iauer, de Glogau, de Breslau, de Liegnitz, de Brieg, de Wolau, d'Oels & de Sagan, dessinée par les Heritiers de Homann. l'An 1745”. Na marginesie z prawej strony nota: „Erklaerung zu der Karte von NIEDER-SCHLESIE, so XI Fürstenthümer und IV. Stands-Herrschaften begreist”. Niżej 2 kolumny z wykazem księstw. Pod dol. ramką mapy 5 kolumn zatytułowanych: „STADT BRESLAV” oraz „FREYE STANDS-HERRSCHAFTEN in der Karte von NIEDER SCHLESIE”.
8. M. atlasowa.
9. ATLAS SILESIAE ID EST DVCATUS SILESIAE GENERALITER QUATUOR MAPPIS NEC NON SPECIALITER XVI MAPPIS TOT PRINCIPATVS REPRÆSENTANTIBVS GEOGRAPHICE EXHIBITVS ADDITA PRAEFATIONE QUA DE HISTORIA HUIUS ATLANTIS AGITVR AUCTORITATE PUBLICA IN LUCEM EMISSUS AB HOMANNIANIS HEREDIBVS NORIMBERGAE MDCCL.
10. O 1506 VI

22) ŚLĄSK GÓRNY [1752] (1746)

1. DVCATVS SILESIAE TABVLA ALTERA SVPERIOREM SILESIAM exhibens ex mappa Hasiana maiore desumta & excusa per Homannianos Heredes Norimb. A°. MD CCXXXVI. Cum Priv. Sac. Caes. Maj.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) [Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth], Johann Matthias Haas; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Germanica communia Quindena in Gradu in Gradum computatis 57060 Hexapodis Parisinis: 6–7,5 cm. Mill. Siles. Vul-

gatoria quorum unum continet 11250 Ulnas Siles. quae partes habent 2553 quales in sunt pedi Parisino 1440: 6-6,4 cm. Ok. 1 : 560 000.

5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 56 x 39,8 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczyków. Zaznaczono lasy. Naniesiono drogi.
7. Z prawej strony u góry 2 podziałki liniowe obramowane z 3 stron ramką. W gór. prawym narożniku tyt. mapy, po lewej 8 herbów księstw zestawionych na tle motywów roślinnych, nad tarczami herbów na wstęgach napisy: „TESCHEN”, „RATIBOR”, „OPPELN”, „TROPPAV”, „IAEGERNDORF”, „FRANKENST”, „NEISE” i nieco z przodu: „MUNSTERB”. W prawym dol. rogu nota: „Explicatio Signorum”, niżej objaśnienie 8 znaków i skrótów literowych oraz 9 wierszy tekstu łac. Nad gór. ramką mapy: „LA HAUTE SILESIE, qui comprend les Principautés de Neise, de Munsterberg, de Iaegerndorf, de Troppau, d’Oppeln, de Ratibor, de Teschen dessinée par Heritiers de Homann l’ An 1746”. Pod dol. ramką: „Nota: Linea auro obducta significat fines territoriales Austriaco Borussicos in instrumento Pacis 1742 28 Iul praescriptos, & posteriore pace Dresdensi confirmatos”. Z prawej strony na marginesie tyt.: „Erläuterung der Karte von OBER SCHLESIE, darinnen V. Fürstenthümer und 2 Stands-Herrschaften vorgestellt worden, welche zusammen Ober Schlesien ausmachen”. Niżej w 2 kolumnach wykaz księstw i państw stanowych.
8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

23) ŚLĄSK [1752]

1. DVCATVS SILESIAE Tabula geographica generalis, statui hodierno, ei nempe qui post pacem Dresensem locum obtinet, adaptata. Iustaque Graduatione rectificata, per TOB. MAIER. Norimbergae Impensis HOMANNIANORYM HEREDYM. Dorytowano datę i notę o przywileju: „A. 1749. C.P.S.C.M.G.”
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752] (mapę wykonano w 1749 r.).
3. a) [Johann Matthias Haas], Tobias Mayer; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. SCALAE Milliaria Silesiaca 112500 Ulnar. Siles. s. 3324 2/9He-

- xap. Paris.: 10-7,4 cm. Milliararia Germanica quindenaria: 10-8,4 cm. Leucae Gallicae comunes 2266 1/2 Hexap. Paris: 10-5,2 cm. Ok. 1 : 860 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 54,6 x 45,9 cm.
 6. Rzeźbę powierzchni obrazują kopczyki ułożone w postaci łańcuchów. Zaznaczono lasy.
 7. W prawym gór. narożniku tyt. mapy obramowany z 3 stron prostokątną ramką zwieńczoną orłem śląskim w koronie umieszczonym na ozdobnej tarczy, wokół ramki dekoracja złożona z muszli, motywów roślinnych, atrybutów myśliwskich, narzędzi rolniczych oraz 2 rogów obfitości wypełnionych owocami. W lewym dol. rogu w kartuszu z muszlą u góry ozdobionym akantem tekst łac. na zwoju: „Divisio Silesiae... Tabula exhibemus”, razem 7 wierszy, pod kreską napis: „SIGNORVM EXPLICATIO” oraz objaśnienie 5 znaków, niżej 3 podziałki liniowe. Między ramkami mapy oznaczenia literowe. Nad gór. ramką tyt.: „LE DVCHÉ DE SILESIE, suivant l'état présent. dressé par TOBIE MAIER, et publié par les Héritiers de Homann, a Nuremberg”. Nad gór. ramką dorytowano: „1749. avec Privil. imper.” Na prawym marginesie wykaz miejscowości w 6 kolumnach. U góry tyt.: „Allgemein Register aller auf der Karte von Schlesien befindlichen Oerter”. U dołu napis: „Nota: die Sternlein bedeuten die Weichbild Staedte”.
 8. M. atlasowa.
 9. Zob. poz. 21.
 10. O 1506 VI.

24) ŚLĄSK – DIECEZJA WROCŁAWSKA [1752] (1751)

1. Amplissimi EPISCOPATVS WRATISLAVIENSIS primum in suos IV Archidiaconatus deinde in Circulos Archipresbyteriales divisi Tabula Geographica ad normam Catalogi almae Dioeceseos Silesiae iterato editi ad ornata, repraesentans singulas hujus Episcopatus Collegiatas, Abbatias, Praeposituras, Curatias, familiasque religiosas utriusque sexus, secundum diversa, quae profitentur, instituta, dirigente D.no IGNATIO FELBIGERO, Can. reg. ord. S. August. Congr. Lateran. ad D. V. Sagani fideliter designata et edita ab Homannianis Heredibus Norimbergae A. MDCCLI. Poniżej: „Nota. Spatii angustia non permisit explicationem Characterum Urbis Wratislaviensis ideoque promittimus pecu-

- liare solium Ichnographiae hujus Urbis".
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
 3. a) Johann Ignatz Felbiger; c) d) spadkobiercy Homanna.
 4. SCALAE pro mensurandis locorum distantiiis. Milliaria Silesiaca 3324 2/9 Hexapedarum Paris. 10-8,7 cm. Milliaria Germanica quindenaria: 10-10 cm. Leucae Gallicae 2266 1/2 Hexapedar. Paris.: 10-6 cm. Ok. 1 : 740 000.
 5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 53,2 x 47 cm.
 6. Brak rzeźby terenu i szaty leśnej.
 7. U góry pod ramką 3 podziałki liniowe, obok w prawym narożniku: „SIGNORVM EXPLICATIO”, niżej objaśnienia 34 znaków i skrótów literowych, po lewej stronie 3 monety wrocławskie i biskupie św. Jana (awers i rewers) połączone motywami akantu. W lewym dol. rogu tyt. mapy otoczony z 3 stron dekoracją: u góry wśród obłoków medalion z wizerunkiem księcia z mieczem podtrzymywany przez putto, z lewej i prawej strony elementy roślinne i muszlowe, u dołu herb biskupa i biskupstwa wrocławskiego pod klejnotem i labrami, niżej scena spotkania biskupa z księciem, po lewej w głębi grupa duchownych i panorama miasta, powyżej napis „Ratibor”, z prawej strony namiot książęcy, po bokach akantowe esownice z 2 gałązkami, pod ryciną napisy: „Thomas II” i „Henricus prob”. Nad gór. ramką mapy tyt.: „Carte du Diocese de BRESLAV, avec ses IV. Archidiaconats, subdivises en ses Cercles Archipresbyteriales dessinee sous la Direction du tres reverend Pere Felbiger, par les Heritiers de Homann, l'An MDCCLI”. Pod dol. ramką: „NB. Ad hanc mappam pertinet Index... Archipresbyteratus”. W lewym dol. rogu poza ramką „4”. Na prawym marginesie oddzielna tablica z tytułem: „Consignatio Archi presbyteratuum, Parochiarum, et curatiarum Almae Dioecesis Wratislaviensis. Ordine Alphabetico”. Niżej zestawienie miejscowości w 6 kolumnach.
 8. M. atlasowa.
 9. Zob. poz. 21.
 10. O 1506 VI.

25) BRZEG - KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE BREGENSIS exactissima Tabula Geographica exhibens Circulos BRIEG, OHLAV, STREHLEN, NIMBTSCH, CREVTZBVRG et PIETSCHEN una cum adjacentes

Districtu NAMB SLAVIENSI, ad Principatum Wratislaviensem alias pertinente á J. W. WIELAND Geometra et Locumt. accurate delineata & ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumt. et Archit. militarem MATTHAEVM SCHVBARTH Sumptibus PRINCIPVM ac ORDINUM SILESIAE A. O. R. CIO IO CCXXXVI. excusa Norimbergae ab Hered. Homannianis. Cum speciali Sac. Caes. Maj. Privilegio.

2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Silesiaca 1500 Perticarum, vel 11250. uln. Siles. quarum quaelibet ulna habet 2553. partes, quales habet pes Parisinus 1440: 3–13,4 cm. Milliaria Geographica Germanica, vel vulgaria Germanica quindena in gradu, in gradum computatis 57060. hexapodis Parisinis: 2 1/2–12,8 cm. Ok. 1 : 150 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,5 x 55,3 cm.
6. Rzeźbę powierzchni ukazuje rysunek półperspektywiczny. Zaznaczono lasy, stawy, główne drogi, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, kamieniołomy, folusze i kuźnice.
7. W prawym gór. rogu 2 podziałki liniowe w ozdobnym prostokątnym obramowaniu. W prawym dol. narożniku tyt. mapy, nad nim tarcza z herbem księstwa legnicko-brzeskiego pod mitrą trzymana przez 2 putta, na obrzeżu od lewej strony stado wołów z pasterzem i postać Merkurego, pod herbem dwaj górnicy przy kołowrocie, z prawej 2 skalników przy dźwigu podnoszącym kamienny blok, niżej postać kobiety z sierpem i miską z owocami (Ceres) oraz pólleżąca postać męska z wiosłem i naczyniem z wodą symbolizującą rzeki księstwa, z lewej strony kobieta z jeleniem, łukiem i kołczanem pełnym strzał (Diana), poniżej tytułu cokół zwieńczony muszlą, na nim napis: „Characterum Explicatio”, u dołu objaśnienia 28 znaków i 3 skrótów literowych.
7. M. atlasowa.
8. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

26) CIESZYN – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE TESCHINENSIS nova et accurata Delineatio distincte insimul exhibens Status minores vulgo Burglehn

dictos, FREYSTADT, ROY, REICHWALDAV, BIELITZ, FRIEDECK, DEUTSCHLEVTHEN et ODERBERG. Ex mensurationibus I. W. WIELANDII Locumtenentis Caesarei reducta, Sumptibus Principum et Ord. Silesiae. A. O. R. MD CCXXXVI. Excusa Norimb. ab Homannianis Heredibus. Cum Speciali S. Caes. Reg. Maj. Privilegio.

2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Silesiaca 1500 Pert. v. 11250 Uln. Siles. quae sunt ad Ped. Paris. ut 2553 ad 1440: 1 1/2–8,1 cm. Milliaria Germanica comunia, 15 in Gradu, in Gradum computatis 57060 Hexap. Paris.: 1 1/2–9,4 cm. Ok. 1: 125 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 82,2 x 55,7 cm.
6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą kreskową, nanie-siono lasy, główne drogi, stawy, młyny wodne, koszary paster-skie, kopalnie żelaza, kuźnice żelaza, cegielnie.
7. W prawym dol. narożniku na kamiennej płycie z nacięciami ozdobionej roślinami i ograniczonej z 2 stron ramką mapy na-pis: „Characterum Explicatio”, niżej objaśnienie 36 znaków i skrótów literowych. U dołu 2 podziałki liniowe. W lewym dol. narożniku tyt. mapy na rozpostartej skórce wołowej na tle musz-li zwieńczonej tarczą z herbem księstwa cieszyńskiego pod koroną książęcą, kartusz ozdobiony jest gałązkami winorośli, u dołu z lewej strony 2 postacie męskie z muszkietami, obok donica i dzban, z prawej postać męska z szablą i czekanem, obok stos wyprawionych skór bydłych, w głębi stado wołów i kra-jobraz górski z 2 zamkami.
8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

27) GŁOGÓW – KSIĘSTWO [1752] (1739)

1. PRINCIPATVS SILESIAE GLOGOVIENSIS novissima Tabula Geo-graphica sistens VI. ejusdem Circulos GLOGAV, FREYSTADT, GVHRAV, SPROTTAV, GRVNBERG et SCHWIEBVS, cum distric-tu POLC KWITZ nec non Liberam Dynastiam BEVTHEN et CAROLATH a Ioh. W. Wieland, Geometra et Locum tenente delineata, ob praematuram mortem auctoris denuo rectificata per Caesareum Locum tenentem et Architectum militarem

Matthaeum á Schubarth Succentur. et Architecti Caesarei Ac sumptibus Principum et Ordinum Silesiae excusa Norimbergae ab Haeredibus Homannianis A. O. R. MD CCXXXVIII. Cum Spec. S. Caes. Reg. Majest. Privilegio.

2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; b) Rösler (ryt. kartusz); c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliar. GERMAN. quor. 15. in Grad. 3804 Hexap. Paris. v. 23628 ped. Rhen. juxta Cassin. 4-14,7 cm. Milliar. SILES. 1500 Pert. v. 11250 Uln. Siles. quae continent partes 2533. quales sunt 1440 in ped. Paris. 4-12 cm. Ok. 1 : 200 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,1 x 55,3 cm.
6. Rzeźba terenu przedstawiona została za pomocą metody półperspektywicznej. Naniesiono lasy, winnice, główne drogi, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, folusze sukiennicze, młyny papiernicze, kopalnie rudy żelaza, kuźnice żelaza i huty miedzi.
7. W lewym gór. rogu rokokowy kartusz, zwieńczony ptasim skrzydłem, przymocowany wstążką do drzewa oplecionego winną latoroślą, wewnątrz kartusza napis: „Characterum explicat”, niżej objaśnienie 30 znaków, u dołu myśliwy z trąbką, strzelbą i 3 psami, w głębi jeleni oraz sieć na zwierzynę rozpięta na skraju lasu. W prawym gór. narożniku w owalnym kartuszu z 2 wolutami u góry tyt. mapy, poniżej 2 podziałki liniowe, między wolutami tarcza z herbem księstwa głogowskiego pod mitrą podtrzymywana przez 2 putta z gałązkami winorośli, z lewej i prawej strony 6 putt zajętych mierzeniem i pakowaniem zwojów tkaniny, w głębi po prawej wzgórze z winnicą, niżej 2 rogi obfitości wypełnione owocami, z prawej strony las, stos pociętego drewna, młyn wodny, 2 wiązki żerdzi, przy ramce mapy postument z napisem u dołu: „Rösler fec.”, po lewej stronie w głębi wzgórze stado owiec, bliżej starzec z wiosem i naczyniem wody, na którym napis „ODER”, obok 2 beczki, róg obfitości z winogronem oraz wiązka żerdzi. U dołu kartusza upolowany dzik i 3 zające, wokół przybory myśliwskie, owoce i rośliny. W prawym dol. rogu poza ramką „13”.
8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

28) GRODKÓW – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE GROTKANI exactissima Tabula geographica exhibens TERRAM NISSENSEM simul ac Circulos GROTKAU, OTTMUCHAU, et ZIEGENHALS á I. W. WIELAND diligentissime delineata ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenent: et Archit: militarem MATTHAEUM SCHUBARTH. ac sumptibus Principum et Ord: Silesiae A. O. R. MD CCXXXVI excusa Norimbergae ab HAEREDIBUS HOMANNIANIS. Cum. spec. S. CAES:RG: MAI: Priv.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Silesiaca 1500 Perticarum vel 11250 Ulnar Silesiacarum Ulna habente 2553 partes quales in sunt Pedi Parisino 1440.: 3–12,4 cm. Milliaria Germanica Communia, quorum 15 in Gradu, pro Gradu computatis 57060 Hexap. Paris. vel pro milliari 23628 Ped. Paris.: 2–9,6 cm. Ok. 1 : 150 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 82,4 x 55,7 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą rysunku półperspektywicznego oraz za pomocą kresek. Naniesiono lasy. Zaznaczono drogi, młyny wodne, młyny prochowe, wiatraki, papiernie, kamieniołomy, cegielnie, szlifiernie, tartaki, garbarnie, wytwórnie drutu, kopalnie srebra i złota, huty szkła.
7. W lewym gór. rogu prostokątne obramowanie utworzone z akantu ozdobione motywami kwiatów, roślin i muszli, u góry 2 putta z motkami przędzy, po bokach 2 kosze wypełnione przędzą, u dołu klęcząca postać męska przy beczce piwa, w głębi 2 postacie kąpiące się w rzece, z prawej strony wewnątrz kuźnicy z kołem wodnym i 2 hutników, wewnątrz obramowania 2 podziałki liniowe, niżej nota: „CHARACTERUM EXPLICATIO”, poniżej objaśnienia 21 znaków. W prawym gór. narożniku tyt. mapy w kartuszu z 2 wolutantami ozdobionymi akantem, gałązkami roślin i wstążkami, u góry 4 snopy zboża oraz herb księstwa biskupiego w owalnym kartuszu zwieńczony mitrą książęcą i podtrzymywany przez 2 aniołki, u dołu z lewej strony scena przedstawiająca bielenie rozścielonych na łące płócien lnianych, w głębi 3 zwierzęta, topole i 2 postacie przy kołowrocie na tle gór, w środku 4 konie na łące za płotem, z prawej strony wewnątrz huty szkła i 3 putta przy pracy.

8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI

29) JAWOR – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIP. SILESIAE IAVORIENSIS in IV. Circulos, IAYER, HIRSCHBERG, LEMBERG, und BVNT'ZLAV divisi ac a I. W. WIELAND Geometra et Locumtenente emensi nova et exactissima Tabula Geographica ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesar: Locumtenentem et Archit: militarem MATTHAEVM á SCHVBARTH. Sumptibus Principum et Ord: Silesiae excusa Norimbergae ab Hered: Homannianis. A. O. R. MD CCXXXVI. Cum spec: S. Caes. Reg. Maj. Privil.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Mill. Germ. 15 in Grad. v. 3804 Hexapod. Parisiensis: 1 1/2–7,4 cm. Mill. Silesiac. 11250 Ulnar. v. 1500 Pertic. Siles.: 1 1/2–6,4 cm. Ok. 1 : 150 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,7 x 54,4 cm.
6. Rzeźbę terenu obrazuje rysunek półperspektywiczny. Zaznaczono lasy, główne drogi, młyny wodne, wiatraki, winnice, papiernie, bielarnie, cegielnie, kamieniołomy, kopalnie cyny, miedzi, srebra, huty szkła i piece wapiennicze.
7. W lewym gór. narożniku prostokątne obramowanie ozdobione muszlą, 2 ptakami i motywami roślinnymi, w jego obrębie nota: „Characterum explicatio”, niżej objaśnienie 34 znaków i skrótów literowych, u dołu 2 podziałki liniowe. W prawym gór. rogu tyt. mapy w owalnym kartuszu z wolutami i motywami roślin zwieńczonym tarczą z herbem księstwa pod mitrą książęcą, z prawej strony na tle sceny polowania spław drewna rzeką i 4 flisaków, przy ramce fragment huty szkła z 2 hutnikami, po lewej budynek bielarni z bielarzem, bliżej postać męska z taczką, na przednim planie 2 putta przy suszeniu płócien lnianych, obok postać kobiety z kołczanem pełnym strzał, łukiem i 2 psami nyśliwskimi (Diana), z lewej strony kartusza góry z budowlami na szczytach, niżej 3 górników przy szybie kopalni i 2 drwali obok stosów drewna, poniżej budynek kąpieli leczniczych z basenem (na nim fragment mapy), po prawej postać kobiety

ze snopkiem i rogiem obfitości wypełnionym owocami (Ceres).

W prawym dol. rogu poza ramkami „12”.

8. M. atlasowa.

9. Zob. poz. 21.

10. O 1506 VI.

30) KARNIÓW – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE KARNOVIENSIS nova et exactissima Tabula geographica, commonstrans insimul districtus ac STATVS MINORES FREVDENTHAL OLBERSDORF et STEVBERNDORF a I. W. Wieland Locumtenente delineata, ob praematuram mortem authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenentem et architectum militare Matthaum a Schubart ac Sumtibus principum et Ordinum Silesiae reducta et excusa Norimbergae ab Haeredibus Homannianis A. O. R. MDCCXXXVI Cum Spec. S. Caes. R. M. tis Privil.

2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].

3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; b) Rösler (ryt. kartusz); c) d) spadkobiercy Homanna.

4. Milliaria Silesiaca 1500 perticar: vel 11250 ulnar Silesiac. una ulna habente partes 2553, quales in pede Paris. 1440: 11/2-9,11 cm. Milliaria Germanica com: quorum 15 in Gr., in gradum computatis 57060 Hexapod. paris. vel in Milliar 23628 pp. Rhinl.: 1 1/2-11,8 cm. Ok. 1 : 94 000

5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,5 x 55,3 cm.

6. Rzeźbę terenu obrazują kreski. Naniesiono lasy. Zaznaczono główne drogi, młyny wodne, wiatraki, papiernie, cegielnie, kopalnie rudy żelaza, wytwórnie drutu, garbarnie.

7. W prawym gór. narożniku tyt. mapy w kartuszu z motywami muszli i festonami roślinnymi, u góry herb książąt Liechtenstein pod mitrą, po bokach 2 putta i rozwieszone zwoje przedzy, pod kartuszem postać kobieca w koronie siedząca pomiędzy 2 lwami, u jej stóp róg obfitości z owocami, po lewej na cokole napis: „Rösler sculpsit”, z prawej strony 4 putta symbolizujące pracę przy obróbce drewna, z lewej strony 2 putta napęniające worki próchnicą (?), w głębi rzędy topoli i pejzaż górski. W prawym dol. rogu na prostokątnej tablicy nota: „CHARACTERUM EXPLICATIO”, niżej objaśnienie 32 znaków i skrótów literowych, wokół nieregularny kartusz złożony z muszli i wo-

lut, ozdobiony girlandą owoców i kwiatów, pod kartuszem 2 podziałki liniowe. W prawym dol. rogu poza ramką „8”.

8. M. atlasowa.

9. Zob. poz. 21.

10. O 1506 VI.

31) LEGNICA – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE LIGNICENSIS in suos circulos, tres nempe Lignicenses GOLDBERGENSEM, HAYNAVVIENSEM et LVBENENSEM divisi, ac a I. W. WIELAND, Geometra & Locumtenente geometrice emensi exactissima Tabula geographica, ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumt. & Archit. Milit. MATTHAEUMSCHUBARTH. Sumptibus PRINCIPVM & ORDINVM SILESIAE A. O. R. CIO IO CCXXXVI. excusa Norimbergae ab Hered. Homanianis. Cum speciali Sac. Caes. Maj. Privil.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Germanica 15 in gradu pedum Rhen, 23628: 1 1/2–10,8 cm. Mill. Silesiaca ejus generis, quae habent 11250 Uln. Siles. 1 1/2–9,5 cm. Ok. 1 : 100 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,4 x 55,5 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą rysunku półperspektywicznego. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi, stawy, młyny wodne, wiatraki, winnice, cegielnie, kamieniołomy, kopalnie żelaza i młyny prochowe.
7. W prawym gór. narożniku tyt. mapy w dekoracyjnym kartuszu z elementami wolut, motywami akantu i muszlą u dołu, u góry na ozdobnej tarczy pod mitrą herb księstwa legnickiego, po bokach 4 putta: z lewej strony – składające zwój tkaniny, z prawej – podtrzymujące 2 wory, pod kartuszem cokół, na nim po lewej 2 putta trzymające medale z wizerunkiem orłów, w głębi drzewa i sylwetka góry, po prawej 4 konie, w środku 2 postacie (pół człowiek pół ryba) z naczyniami symbolizującymi rzeki i jeziora księstwa, z prawej strony u dołu 2 skalników podczas pracy w kamieniołomie. W prawym dol. rogu napis „Characterum explicatio” obramowany z 3 stron dekoracją złożoną z muszli, festonów, wolut i elementów roślinnych, pod napi-

sem objaśnienie 25 znaków i skrótów literowych, u dołu 2 podziałki liniowe.

8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

32) OLEŚNICA – KSIĘSTWO [1752] (1739)

1. PRINCIPATVS SILESIAE OELSNENSIS in suos Districtus OELSBERNSTADT et TREBNITZ divisi exactissima Tabula geographica, exhibens insimul circumjacentes Dynastias liberas TRACHENBERG et MILITSCH, cum statibus minoribus FREYHAIN NEVSCHLOS, GOSCHVTZ et ZVLAVF a Ioh. W. Wieland, Geometra et Locum tenente delineata ob praematuram mortem auctoris denuo rectificata per Caesareum Locum tenentem et Architectum militare Matthaëum á Schubarth Succentur, et Architect. Caes. Ac sumptibus principum et ordinum Silesiae excusa Norimbergae ab Haeretibus Homannianis A. O. R. MDCCXXXVIII. Cum spec. S. Caes. Reg. Maj. Priv.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; b) [Johann Rupert (ryt.)]; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Silesiaca 15 000 Pertic. v. 11250 Ulnar. Silesiac. quarum ratio ad Parisin. pedem ut 2553 ad 1440.: 2-8,3 cm. Mill. Geographica German, vel vulgaria quindenaria in gradum computatis 57060 Hexapodis Paris.: 2-9,6 cm. Ok. 1 : 158 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,8 x 55,5 cm.
6. Rzeźba terenu przedstawiona za pomocą metody półperspektywicznej. Naniesiono lasy. Zaznaczono drogi, młyny wodne, stawy, wiatraki, cegielnie i kuźnice żelaza.
7. W prawym gór. narożniku tyt. mapy w owalnym kartuszu zwieńczonym elementami roślinnymi i herbem książąt oleśnickich z dynastii wirtemberskiej pod koroną książęcą, w głębi krajobraz górski, u dołu z prawej strony postać kobieca z miską i węzłem, po lewej siedząca kobieta w koronie z miską i kłuczem, pośrodku 3 putta oraz 3 monety, niżej rzeka z wcięciem, na brzegu rybak z siatką na ryby i koszem pełnym raków. W lewym dol. rogu prostokątny cokół ozdobiony maszkaronem, elementami wolut i esownic, na nim napis: „Characterum Explicatio”, niżej objaśnienie 27 znaków. Poniżej 2 podziałki

- liniowe. W prawym dol. narożniku poza ramką „6”.
- 8. M. atlasowa.
- 9. Zob. poz. 21.
- 10. O 1506 VI.

33) OPAWA – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE ÔPPAVIENSIS novissima Tabula geographica a I. W. Wieland Locumtenente Caesareo accurâte delineata, ob praematuram mortem auctoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenentem et Architectum militare Mathaeum á Schubart ac Sumptibus Principum et Ordinum Silesiae reducta et excusa Norimb. ab Haeredibus Homannianis A O. R. MD CC XXXVI. Cum Spec. S. Caes. Rq3 M.tis Privilegio.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; b) Johann Christoph Reinsb(p)erger (ryt. kartusz); c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Silesiaca 1500 Perticarum vel 11250 Ulnar: Siles.: 3–13 cm. Milliaria Germanica comunia Quinden: in Gradu: 2–9,8 cm. Ok. 1 : 150 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 82,1 x 55,7 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiają kreski i rysunek półperspektywiczny. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, kopalnie i kuźnie żelaza, wytwórnie drutu, wytwórnie kos, szlifiernie i bielarnie.
7. W lewym gór. rogu dekoracyjne obramowanie z elementami wolut zwieńczone głową kobiety w słomkowym kapeluszu umieszczoną między wiązkami kłosów żyta i 2 sierpami, po bokach 2 putta zrywające jabłka i gruszki, wewnątrz obramowania nota: „Characterum Explicatio”, niżej objaśnienie 32 znaków i skrótów literowych, u dołu 2 podziałki liniowe. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w kartuszu z motywami muszli, akantowych esownic i roślinności, u góry herb książąt Liechtenstein pod mitrą książęcą pomiędzy 2 laskami, u dołu w obramowaniu kartusza wypływająca woda symbolizująca rzeki księstwa, z lewej strony 4 półnagie postacie kobiet i 3 putta pijące wino, w głębi beczki na tle skał, po prawej żniwiarze i pejzaż górski, poniżej nad ramką napis: „J. C. Reinsperger Sc.” W prawym dol. rogu poza ramką „7”.

8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

34) OPOLE – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE OPPOLIENSIS exactissima Tabula geographica, sistens CIRCULOS OPPOLIENSEM OBER-GLOGAV GROSSTREHLITZ, COSEL, TOST, ROSENBERG, FALCKENBERG & LVBLINIZ. a I. W. Wieland, Locumtenente Caesareo accurate delineata, et Sumptibus Principum ac Ord. Silesiae A. O. R. M D CXXXVI. reducta et excusa Norimbergae ab Homannianis Heredibus. Cum Spec. S. Caes. Rque Mtis Privilegio.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Mill. Silesiaca 1500 Pert. v. 11250 Uln. Sil. Ulna se habente ad Ped. Par. ut 2553 ad 1440: 2 1/2-7,4 cm. Milliaria German, commun. 15 in Grad in Grad computatis 57060 Hexap. Par.: 2-6,7 cm. Ok. 1 : 215 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,6 x 55,3 cm.
6. Rzeźbę terenu ukazano za pomocą metody półperspektywicznej. Naniesiono szatę leśną. Zaznaczono drogi, stawy, niłyny wodne, wiatraki, cegielnie, kopalnie i kuźnie żelaza, kopalnie srebra, papiernie i szlifiernie.
7. W lewym gór. rogu w kartuszu ozdobionym motywami muszli, gałązkami roślin i zwieńczonym główkami 2 putt symbolizującymi wiatr napis: „Characterum Explicatio”, niżej objaśnienie 32 znaków i skrótów literowych. W prawym gór. narożniku tyt. mapy w kartuszu obramowanym fragmentami muszli, esownicami i roślinami, u góry herb księstwa na dekoracyjnej tarczy pod koroną książęcą, po bokach tarczy: 2 putta – z lewej z motkiem przędzy, z prawej – z kądzielą, obok 2 wiązki desek i zwoje przędzy, niżej wiązki sztab metalu i 2 kule, u dołu 2 snopki zboża i owoce, pod kartuszem pejzaż i staw z 2 łódkami, na brzegu rybak z siecią, na przednim planie 2 robotników zajętych obróbką i ładowaniem drewna na wozie. Poniżej 2 podziałki liniowe. W prawym dol. rogu poza ramką „14”.
8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

35) RACIBÓRZ – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE RATIBORIENSIS nova et exactissima Tabula geographica comonstrans insinul Liberas Dynastias PLES et BEVTHEN, cum Statu minore LOSLAV ex emensurationibus I. W. Wielandii sumtibus principum et ord. Silesiae delineata et reducta. Excusa Norimb. ab Heredibus Homannianis A. O. R. MD CCXXXVI. Cum Spec. S. Caes. Rg. Maj. Privilegio.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliaria Silesiaca 1500 Perticar. v. 11250 Uln. Siles. quae habent 2553 partes quales in sunt pedi Paris. 1440: 2–11,7 cm. Milliaria Germanica comunia Ovindena in Gradu in Gradum computatis 57060 Hexapod. Parisin.: 1 1/2–10,1 cm. Ok. 1 : 110 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,5 x 55,1 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiają kreski. Naniesiono lasy. Zaznaczono główne drogi, stawy, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, kopalnie i kuźnice żelaza.
7. W prawym dol. rogu w dekoracyjnym obramowaniu z 3 stron, złożonym z elementów muszli, owoców i roślin, objaśnienie 34 znaków i skrótów literowych, powyżej drzewo z owocami, u dołu 2 podziałki liniowe. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w kartuszu ozdobionym fragmentem muszli, owocami, kłosaми zboża z sierpem i wolutą, u góry dekoracyjna tarcza z herbem księstwa zwieńczona mitrą książęcą, poniżej kartusza rybak z siecią na brzegu rzeki i scena polowania na zwierzynę na tle gór. W prawym dol. rogu poza ramką „15”.
8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

36) ŚWIDNICA – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE SCHWIDNICENSIS Secundum ejusde CIRCULOS, SCHWEIDNITZ, STRIEGAV, BOLCKENHAIN-LANDESHVT & REICHENBACH divisi et Geometr: a I. W. WIELAND Geometrae & Locumtenente dimensi exactissima Tabula Geographica, ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenent. & Architect. Militarem MATTHAEU SCHVBARTH. Sumptibus Principum & Ordinum Sile-

- siae A. R. S. CIO IO CCXXXVI. excusa Norimbergae ab Hered. Homannianis Cum spec. S. Caes. Rq3. Majest. Privilegio.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
 3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
 4. Mill. Silesiaca ejus generis, quae habent 11250 uln. Siles.: 1 1/2-7,8 cm. Milliaria Germanica, 15 in gradu pedum Rhen. 23628: 1 1/2-9 cm. Ok. 1:123 000.
 5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,2 x 55,3 cm.
 6. Rzeźbę terenu ukazuje rysunek półperspektywiczny. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, papiernie, piece wapiennicze, winnice, kamieniołomy, kopalnie srebra i miedzi, huty szkła i kuźnie żelaza.
 7. W lewym gór. rogu tyt. mapy w owalnym kartuszu z elementami wolut i esownic, ozdobionym herbem księstwa świdnickiego pod mitrą książęcą, po bokach herbu motywy roślinne, strzelby myśliwskie, włócznie, upolowany ptak i zając oraz sieć na zwierza, poniżej głowy 2 psów, z prawej strony na tle pejzażu górskiego dwa budynki: w pierwszym hutnicy produkujący wyroby szklane, w drugim - kobiety w trakcie przędzenia i maglowania płótna, z lewej strony kartusza szyb górniczy i 3 gwarków przy kołowrocie na tle gór, niżej skalnik pracujący w kamieniołomie, obok 2 postacie męskie czerpiące wodę mineralną oraz budynek folusza z kołem wodnym, bliżej mężczyzna z taczką pełną butelek, na przednim planie postać męska i 2 putta podczas bielienia i suszenia rozpostartego płótna lnianego, po lewej bielarz w budynku bielarni i 2 postacie mężczyzn pakujących zwoje płótna. W prawym gór. narożniku w owalnym kartuszu zwijanym z muszlami, festonami i motywami roślin napis: „Explicatio Characterum”, niżej objaśnienie 22 znaków oraz 2 podziałki liniowe. W lewym dol. rogu poza ramką: „11”.
 8. M. atlasowa.
 9. Zob. poz. 21.
 10. O 1506 VI.

37) WOŁÓW – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE WOLANI in suos Circulos, WOHLAV, WINTZIG, HERRNSTADT, RÜTZEN, STEINAV und RAVDEN di-

- visi a I. W. WIELAND Geometra et Locumtenente summa diligentia perlustrati et emensi Nova et accuratissima Tabula geographica ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesar. Locumtenentem et Archit. militarem MATTHAEVUM á SCHVBARTH Sumptibus Principum et Ord. Silesiae A. R. S. MDCCXXXVI. excusa Norimbergae ab Hered. Homanianis. Cum spec: S. Caes. Rq3. Maj. Privilegio.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
 3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
 4. Mill. Germ. quor. 15 in Gradu v. 3804 Hex. Par.: 1–7,9 cm. Mill. Siles. Ulnar. Sil. 11250 v. 1500 Perticar.: 1–6,8 cm. Ok. 1: 90 000.
 5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 81,8 x 55,5 cm.
 6. Rzeźbę powierzchni przedstawiono metodą półperspektywiczną. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi, stawy, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, winnice i młyny papiernicze.
 7. W lewym gór. rogu tyt. mapy w kartuszu z elementami esownic umieszczony pod konarami drzewa, u góry na ozdobnej tarczy herb księstwa pod mitrą książęcą, na ramie kartusza szytlet, strzelba myśliwska, dwie trąbki oraz upolowana zwierzyna: dzik, sarny, zające i ptaki, u dołu w dekoracyjnym akantowym obramowaniu kobieta podczas strzyżenia 3 owiec i kosz z wełną, niżej stado wołów i 4 postacie męskie na tle pejzażu. W prawym gór. rogu kartusz w kształcie tarczy zwieńczony gzymsiem z wolutami, na gzymsie 2 putta, narzędzia rolnicze i 2 snopki zboża z gruszką, po bokach i u dołu girlandy owoców, na polu kartusza napis: „Characterum Explicatio”, niżej objaśnienia 25 znaków. W prawym dol. rogu poza ramką „19”.
 8. M. atlasowa.
 9. Zob. poz. 21.
 10. O 1506 VI.

38) WROCŁAW – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATUS SILESIAE WRATISLAVIENSIS exactissima Tabula Geographica sistens simul Circulum NEOFORENSEM, et Districtum CANTIENSEM, ac status minores vulgo BURGLEHN dictos LISSA, KRAICKA, WEIGWITZ, ROMMENAU, KROLCKWITZ, BOGENAU MALCKWITZ, AURAS, GR: PETERWITZ et HALT-GROSBURG. a I. W. WIELAND, Geometra et Locumtenente de-

- lineata, ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per
Caesareum Locumtenent: et Archit: militare MATTHAEUM
a SCHUBARTH. ac sumptibus Principum et Ord: Silesiae
A. O. R. MD CCXXXVI. excusa Norimbergae ab HAEREDIBUS
HOMANNIANIS. Cum spec. S: CAES: RG: MAIESTAT: Privil.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
 3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
 4. Milliaria Silesiaca 1500 Perticarum vel 11250 uln. Siles. quarum ulna quaelibet habet 2553 partes, quales habet pes Parisinus 1440: 2–10,6 cm. Milliaria Geographica Germanica vel vulgaria Germanica quindena in gradu, in gradum computatis 57060. hexapodis Parisinis: 2–11,6 cm. Ok. 1:120 000.
 5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 79,9 x 55,3 cm.
 6. Rzeźbę powierzchni obrazuje rysunek półperspektywiczny. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi, stawy, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, folusze i winnice.
 7. W prawym gór. rogu tyt. mapy w kartuszu z elementami akan-tu, wolut i esownic, zwieńczonym herbem księstwa, podtrzy-mywanym przez anioła, pod koroną książęcą, tarcza herbowa otoczona jest dekoracyjnym obramowaniem z roślinami po bokach, z lewej kobieta ze snopkiem i koszem owoców (Ce-res), z prawej postać Merkurego z kaduceuszem, na ramie kar-tusza u dołu 2 półnagich starców z wiosłami i dzbanami, które symbolizują rzeki księstwa, wyżej po lewej 2 putta obok worka wypełnionego korzeniami marzanki farbierskiej, po prawej 2 postacie mężczyzn wkładające do beczki zwoje tkanin, niżej z prawej strony pasterze i stado owiec na tle krajobrazu gór-skiego. W prawym dol. rogu na prostokątnym postumencie zwieńczonym muszlą, ozdobionym girlandami i wolutami na-pis: „Characterum explicatio”, niżej objaśnienie 26 znaków i skrótów literowych. U dołu 2 podziałki liniowe.
 8. M. atlasowa.
 9. Zob. poz. 21.
 10. O 1506 VI.

39) ZIEBICE – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATVS SILESIAE MVNSTERBERGENSIS exactissima Ta-bula Geographica exhibens CIRCULOS ejusdem MVNSTERBERG

et FRANKENSTEIN una cum adjacentibus Civitatibus REICHENSTEIN et SILBERBERG ad Principatum Bregensem alias pertinentibus a I. W. WIELAND, Locumtenente diligentissime delineata, ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenentem & Archit: Militarem MATTHAEVM a SCHVBARTH. Sumptibus Principum ac Ord. Silesiae excusa Norimbergae. A. O. R. MD CCXXXVI. ab Her. Homann. Cum spec. S. Caes. Rq3. Maj. Priv.

2. Norimbergae (Nürnberg) [1752].
3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
4. Milliararia Silesiaca, 11250 ulnarum-Siles. quarum quaelibet aequatur 2553 partibus pedis regu paris.: 2-13,7 cm. Milliararia Germanica quindenaria: 2-15,7 cm. Ok. 1 : 90 000.
5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 82 x 56 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawia rysunek półperspektywiczny. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi, młyny wodne, młyny prochowe, wiatraki, cegielnie, kopalnie złota i srebra.
7. Orientacja północno-zachodnia. W prawym gór. rogu napis: „EXPLICATIO CHARACTERVM”, niżej objaśnienie 21 znaków oraz 2 podziałki liniowe, całość oddzielona z 2 stron od treści mapy motywem dekoracyjnym złożonym z akantu oraz poziomych linii i kresek. W lewym dol. narożniku tyt. mapy w kartuszu ozdobionym motywami muszli wolut i roślin, u góry 2 tarcze herbowe z klejnotami w otoczeniu labrów: po lewej herb księstwa ziębickiego z napisem „DVC. MVNSTERBERG”, po prawej herb okręgu ząbkowickiego z napisem „TERRIT. FRANCKENSTEIN”, z prawej strony postać kobieca z sierpem i rogiem obfitości pełnym owoców, obok 2 snopki zboża, u dołu 2 putta, dzieża z wodą, ryby oraz kosz z owocami. W prawym dol. rogu poza ramką mapy „10”.
8. M. atlasowa.
9. Zob. poz. 21.
10. O 1506 VI.

40) ŻAGAŃ – KSIĘSTWO [1752] (1736)

1. PRINCIPATUS SILESIAE SAGANENSIS in suos Circulos SAGAN, PRIEBUS, et NAUMBURG, divisi et a I. W. WIELAND Geometra et Locumtenente emensi nova et accurata Tabula Geographica,

- ob. praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenent et Archit. militare MATTHAEUM SCHUBARTH Sumptibus Principum et Ord. Silesiae A. O. R. MD CC XXXVI. excusa Norimbergae ab HAEREDIBUS HOMANNIANIS. Cum spec. S. CAES. RG. MAIESTATIS Privil.
2. Norimbergae (Nürnberg) [1752]
 3. a) Johann Wolfgang Wieland, Matthäus Schubarth; c) d) spadkobiercy Homanna.
 4. Milliaria Silesiaca, 1500. Perticarum, vel 11250. uln. Siles. quarum quaelibet ulna habet 2553 partes, quales habet pes Parisinus 1440: 3 1/8–20,1 cm. Milliaria Geographica Germanica vel vulgaria Germanica quindena in gradu, in gradum computatis 57060. hexapodis Parisinis: 3–20,2 cm. Ok. 1 : 125 000.
 5. Mdz. kolor. gran. i pow.; 80,8 x 55,1 cm.
 6. Rzeźbę terenu ukazano za pomocą metody półperspektywicznej. Zaznaczono lasy. Naniesiono główne drogi, winnice, młyny wodne, wiatraki, cegielnie, papiernie, kopalnie rudy żelaza, miedzi, huty żelaza i miedzi.
 7. W lewym gór. narożniku tyt. mapy w kartuszu z motywami wolut i akantu, u góry herb Lobkowitzów w ozdobnej tarczy pod mitrą książęcą, po bokach rośliny, na obrzeżu herbu napis: „DVCATUS SAGANENSIS MVNVS WENCESLAI DVCIS SILESIAE”, z lewej i prawej strony las i 2 polujących myśliwych, niżej na ramie kartusza 2 myśliwych – jeden ze strzelbą, drugi z włócznią – oraz jeleni, dzik, 3 psy, trąbka myśliwska, sieć na zwierzyne i 2 pęki włóczni, pod ramą kartusza wewnątrz kuźni i huty żelaza, po bokach fragmenty pejzażu. W lewym dol. rogu przy ramie gzyms i elementy wolut z akantem, pod gzymsem napis: „CHARACTERUM EXPLICATIO” oraz objaśnienie 27 znaków i skrótów literowych. U dołu 2 podziałki liniowe.
 8. M. atlasowa.
 9. Zob. poz. 21.
 10. O 1506 VI.

41) ŚLĄSK 1765 (1561)

1. M. Martin Helwigs Erste Land=Charte vom Herzogthum SCHLESSEN.
2. Bresslau (Wrocław) 1765 (8 wydanie).
3. a) Martin Helwig; b) H. Kron (ryt.); c) [Christian Runge];

- d) Grassische Buchdruckerey.
4. [Mile niemieckie]: 20-26,9 cm. Ok. 1 : 530 000.
 5. Drzew.; 1. 36,5 x 29,5 cm, 2. 36,5 x 29,9 cm (m. w dwóch częściach).
 6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczykową. Zaznaczono lasy. Naniesiono winnice.
 7. Orientacja południowa. Z prawej strony tyt. mapy ozdobiony z trzech stron okuciowo-zwijaną dekoracją z motywami roślinnymi, na dol. obramowaniu napis „H KRON”, niżej „N D”. W prawym gór. rogu lew czeski na ozdobnej tarczy zwieńczonej koroną i girlandami, po lewej objaśnienia 4 znaków: „STADT, CLOSTER, SCHLOS, DORF”, u dołu „1561”. W prawym dol. narożniku podziałka liniowa, na niej herb z jeleniem na tarczy zwieńczonej klejnotem i obramowanej labrami, herb podtrzymuje kobieta z cyrklem, po bokach dwie pólężące nagie kobiety z wieńcami. Z lewej strony w prostokątnym kartuszu z ornamentem zwijanym po bokach nota: „[N]ebst einer Erklärung zu finden Bresslau in der Grassischen Buchdruckerey Gedruckt im Jahr 1765”. Obrzeża mapy są bogato dekorowane ornamentem zwijanym z elementami roślin i zwierząt oraz wizerunkami herbów księstw śląskich i ich stolic. Poza ramką oznaczono strony świata: „OCCASUS”. W narożnikach główki aniołków. Na odwrocie strona czysta.
 8. M. luźna.
 10. M. 3010 IV/1 (M. niekompletna).

42) ŚLĄSK 1776 (1561)

1. M. Martin Helwigs Erste Land=Charte vom Herzogthum SCHLESSEN.
2. Bresslau (Wrocław) 1776.
3. a) Martin Helwig; b) H. Kron (ryt.); c) [Christian Runge]; d) Grassischen Buchdruckerey.
4. [Mile niemieckie]: 20-26,9 cm. Ok. 1 : 530 000.
5. Drzew.; 74 x ok. 59 cm.
6. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kopczykową. Zaznaczono lasy. Naniesiono winnice.
7. Orientacja południowa. U góry w prostokątnych ramkach kompas, nad nim napis „MERIDIES” niżej „SEPTENT”. Z prawej strony tyt. mapy ozdobiony z trzech stron okuciowo-zwijaną de-

koracją z motywami roślinnymi, na dol. obramowaniu napis „HKRON”, niżej „ND”. W prawym gór. rogu lew czeski na ozdobnej tarczy zwieńczonej koroną i girlandami, po lewej objaśnienia 4 znaków: „STADT, CLOSTER, SCHLOS, DORF”, u dołu „1561”. W prawym dol. narożniku podziałka liniowa, na niej herb z jeleniem na tarczy zwieńczonej klejnotem i obramowanej labrami, herb podtrzymuje kobieta z cyrklem, po bokach dwie półleżące nagie kobiety z wieńcami. Z lewej strony w prostokątnym kartuszu z ornamentem zwijającym po bokach nota: „Nebst einer Erklärung zu finden Bresslau in der Grassischen Buchdruckerey. Gedruckt im Jahr 1776”. W lewym dol. rogu na ozdobnej tarczy polski orzeł zygmunowski, nad nim zamknięta korona. Obrzeża mapy są bogato dekorowane ornamentem zwijającym z elementami roślin i zwierząt oraz wizerunkami 28 herbów księstw śląskich i ich stolic. Poza ramką oznaczono strony świata: „SEPTENTRIO, OCCASUS, MERIDIES, ORTUS”. W narożnikach 4 główki aniołków. Na odwrocie strona czysta⁶.

8. M. luźna.

10. M. 3012 IV.

⁶ R. Wytyczak: *Śląsk w dawnej kartografii*. Wrocław 1998, s. 62–143.

Indeks nazwisk

Przy każdym nazwisku podano numer opisu.
Indeks nie obejmuje autorów pozycji bibliograficznych.

Baumann, spadkobiercy 20	Mayer Tobias 23
Blaeu Cornelis 15	Mercator Gerard 9, 11, 17
Blaeu Joannes 11, 12, 16, 17	Münster Sebastian 6
Blaeu John 15	Ortelius Abraham 1-5, 7
Blaeu Willem Janszoon 11, 12, 16, 17	Petri Heinrich 6
Custodis David 7	Rehdiger Niklas 1-6
Diesth Aegidius Coppenius 1-5	Reinsb(p)erger Johann Christoph 33
Felbiger Johann Ignatz 26	Rösler 27, 30
Gualdo Priorato Galeazzo 18	Runge Christian 20, 41, 42
Haas Johann Matthias 21, 22, 23	Rupert Johann 32
Haugwitz Gotfried von 8	Schenk Petrus 19
Helwig Martin 1-7, 12, 13, 16, 20, 41,
42	Schickfus Jacob 7
Hogenberg Frans 1-5	Schubarth Matthäus 21, 22, 25, 27-33,
36-40
Homanna spadkobiercy 21-40	Scultetus Jonas 8, 15, 19
Hondius Hendrik 8	Stosch Caspar von 8
Hondius Jodocus 9	Stosch David Gottfried von 8
Janssonius Joannes 10, 14	Stössel Walentin von 8
Kron H. 20, 41, 42	Straubel Johann Theophylus 20
Liechtenstein, rząd książęcy 30, 33	Valk Gerard 19
Lobkowitz 40	Wieland Johann Wolfgang 21, 22, 25-
-40
Loss Sigismund von 8	Wolckenstein David 6
Ludwik, książę na Legnicy i Brzegu 15,
19	

Indeks nazw geograficznych

Przy każdej nazwie geograficznej podano numer opisu. Czcionką pogrubioną podano numery opisów, których nazwa geograficzna występuje w nagłówku katalogowym. Pozostałe numery dotyczą nazw geograficznych znajdujących się w opisie katalogowym. Indeks nie obejmuje miejsc wydania pozycji bibliograficznych.

Amstelodami zob. Amsterdam	Bazylea 6
Amsterdam 8-17, 19	Bernstadt zob. Bierutów
Amsterdami zob. Amsterdam	Beuthen zob. Bytom
Antorff zob. Antwerpia	Bielitz zob. Bielsko
Antverpia zob. Antwerpia	Bielsko 26
Antwerpia 1-5	Bierutów 32
Auras zob. Uraz	Bogenau zob. Bogunów

Bogunów 38
Bohumin 26
Bolckenhain zob. Bolków
Bolesławiec 29
Bolkenhain zob. Bolków
Bolków 36
Borek Strzebiński 38
Brandenburgia 15, 19
Breslau zob. Wrocław
Bresslau zob. Wrocław
Bresslaw zob. Wrocław
Brieg zob. Brzeg
Brodelwitz zob. Brodów
Brodów 8
Bruntal 30
Brzeg 15, 19, 21, 25, 39
Buntzlau zob. Bolesławiec
Bunzlau zob. Bolesławiec
Byczyna 25
Bytom 27, 35

Carolath zob. Siedlisko
Chojnów 31
Cieszków 32
Cieszyn 24, 26
Cosel zob. Koźle
Creutzburg zob. Kluczbork
Czechy 15, 19

Deutschleuthen zob. Dolni Lutyń
Dolni Lutyń 26
Dzierżoniów 36

Falckenberg zob. Niemodlin
Falkenberg zob. Niemodlin
Frankenstein zob. Ząbkowice Śląskie
Freyhan zob. Cieszków
Freudenthal zob. Bruntal
Freystadt zob. Fryštát
Freystadt zob. Koźuchów
Friedeck zob. Frydek
Frydek 26
Fryštát 26

Glogau zob. Głogów
Głogów 21, 27
Głogówek 34
Głucholazy 28

Goldberg zob. Złotoryja
Goschütz zob. Goszcz
Goszcz 32
Góra 27
Grodków 28
Gross Strehlitz zob. Strzelce Opolskie
Gross Peterwitz zob. Piotrowice
Gross Strehlitz zob. Strzelce Opolskie
Grosburg zob. Borek Strzebiński
Grossburg zob. Borek Strzebiński
Grotkau zob. Grodków
Grottgau zob. Grodków
Grünberg zob. Zielona Góra
Guhrau zob. Góra

Haynau zob. Chojnów
Herrnstadt zob. Wąsosz
Hirschberg zob. Jelenia Góra

Jaegerndorf zob. Karniów
Jägerndorf zob. Karniów
Jauer zob. Jawor
Jawor 21, 29
Jehna zob. Jena
Jelenia Góra 29
Jena 7

Kamienna Góra 36
Karniów 22, 30
Kluczbork 25
Koźle 34
Koźuchów 27
Kraicka zob. Krajków
Krajków 38
Kreicke zob. Krajków
Kreuzburg zob. Kluczbork
Krolckwitz zob. Królikowice
Krolkwitz zob. Królikowice
Królikowice 38

Landeshut zob. Kamienna Góra
Legnica 15, 19, 21, 31
Lemberg zob. Lwówek Śląski
Leśnica 38
Liegnitz zob. Legnica
Lignitz zob. Legnica
Lissa zob. Leśnica

Loslau zob. Wodzisław Śląski
Lüben zob. Lubin
Lubin 31
Lubleniz zob. Lubliniec
Lubliniec 34
Lublinitz zob. Lubliniec
Łwówek Śląski 29

Łużyce 15, 19

Malckwitz zob. Małkowice
Malkwitz zob. Małkowice
Małkowice 38
Město Albrechtice 30
Milicz 32
Militsch zob. Milicz
Münsterberg zob. Ziębice

Namysłów 25
Nambslau zob. Namysłów
Namslau zob. Namysłów
Naumburg zob. Nowogród Bobrzański
Neisse zob. Nysa
Neuschlos zob. Nowe Grodzisko
Neuschloss zob. Nowe Grodzisko
Niemcza 25
Niemodlin 34
Nimbtsch zob. Niemcza
Nimptsch zob. Niemcza
Norimbergae zob. Norymberga
Norymberga 21-40
Nowe Grodzisko 32
Nowogród Bobrzański 40
Nürnberg zob. Norymberga
Nysa 1-5, 12, 13, 16, 22, 28

Oberglogau zob. Głogówek
Oder zob. Odra
Oderberg zob. Bohumin
Odra 27
Oels zob. Oleśnica
Ohlau zob. Oława
Olbersdorf zob. Město Albrechtice
Olesno 34
Oleśnica 21, 32
Oława 25
Opawa 22, 33

Opole 22, 34
Oppeln zob. Opole
Otmuchów 28
Ottmachau zob. Otmuchów
Ottmuchau zob. Otmuchów

Pietschen zob. Byczyna
Pitschen zob. Byczyna
Piotrowice 38
Ples zob. Pszczyna
Pless zob. Pszczyna
Polckwitz zob. Polkowice
Polkwitz zob. Polkowice
Polkowice 27
Polonia zob. Polska
Polska 9, 11, 15, 17, 19
Priebus zob. Przewóz
Przewóz 40
Pszczyna 37

Racibórz 22, 24, 35
Ráj 26
Ratibor zob. Racibórz
Rauden zob. Rudna
Raudten zob. Rudna
Reichenbach zob. Dzierżoniów
Reichenstein zob. Złoty Stok
Reichwald zob. Rychwałd
Rommenau zob. Romnów
Romnów 38
Rosenberg zob. Olesno
Roy zob. Ráj
Rudna 37
Rützen zob. Ryczeń
Rychwałd 26
Ryczeń 37

Sagan zob. Żagań
Schlesia zob. Śląsk
Schlesien zob. Śląsk
Schweidnitz zob. Świdnica
Schwiebus zob. Świebodzin
Siedlisko 27
Silberberg zob. Srebrna Góra
Silesia zob. Śląsk
Silesiae zob. Śląsk
Skladowice 8
Spottau zob. Szprotawa

Srebrna Góra 39
Steinau zob. Ścinawa
Steubendorf zob. Ściborzyce
Steuberndorf zob. Ściborzyce
Strasburg 6
Strassburg zob. Strasburg
Strehlen zob. Strzelin
Striegau zob. Strzegom
Strzegom 36
Strzelce Opolskie 34
Strzelin 25
Szprotawa 8, 15, 19, 27

Ściborzyce 30
Ścinawa 37
Śląsk 1-14, 16-18, 20, 23, 24, 41, 42
Śląsk Dolny 15, 19, 21
Śląsk Górny 22
Świdnica 21, 36
Świebodzin 27

Teschen zob. Cieszyn
Tost zob. Toszek
Toszek 34
Trachenberg zob. Żmigród
Trebritz zob. Trzebnica
Troppau zob. Opawa
Trzebnica 32

Uraz 38

Wąsosz 37
Weigwitz zob. Wojkowice
Wiedeń 18
Wintzig zob. Wińsko
Winzig zob. Wińsko
Wińsko 37
Wodzisław Śląski 35
Wojkowice 38
Wohlau zob. Wołów
Wolau zob. Wołów
Wołów 21, 37
Wrocław 6, 20, 21, 38, 41, 42
Wrocław, diecezja 24

Ząbkowice Śląskie 22, 39
Ziebendorf zob. Składowice
Ziębice 22, 39
Ziegenhals zob. Glucholazy
Zielona Góra 27
Złotoryja 31
Złoty Stok 39

Żagań 21, 24, 40
Żmigród 32

Literatura

- BZINKOWSKA J.: *Luźne mapy ziem polskich do końca XVIII wieku w zbiorach kartograficznych Biblioteki Jagiellońskiej*. Warszawa 1993.
- DZIKOWSKI M.: *Katalog atlasów Biblioteki Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*. Wilno 1935-1940.
- HEYER A.: *Geschichte der Kartographie Schlesiens bis zur preussischen Besitzgreifung*. Breslau 1891.
- JANCZAK J.: *Zarys dziejów kartografii śląskiej do końca XVIII wieku*. Opole 1976.
- KOT H.: *Zbiory kartograficzne*. [W:] *Biblioteka Śląska 1922-1972*. Pod red. J. Kantyki. Katowice 1973.

- KRASSOWSKI B., KUBLIN L.: *Polska na starych mapach*. Warszawa 1977.
- KRET W.: *Katalog dawnych map Rzeczypospolitej Polskiej w kolekcji Emeryka Hutten Czapskiego i w innych zbiorach*. T. 1. Wrocław 1978.
- KUBLIN L., MAJEWSKA B., TOMASZEWSKA M.: *Mapy ziem polskich kartografów niderlandzkich XVI i XVII w.* Warszawa 1987.
- MAYER J.: *Dział Zbiorów Specjalnych [W:] Biblioteka Śląska 1922-1972*. Pod red. J. Kantyki. Katowice 1973.
- MUSIOŁOWA D., SŁUŻALEK T.: *Biblioteka Śląska w Katowicach*. Katowice 1981.
- PAĆKO T., STACHNAL-TALANDA D., GOŁĄB-JANKOWSKA E.: *Katalog dawnych map Rzeczypospolitej Polskiej w kolekcji Emeryka Hutten Czapskiego*. Wrocław 1992, T. 2.
- SZELIGA J.: *Mapy ziem I Rzeczypospolitej w atlasach Biblioteki Gdańskiej PAN*. Warszawa 1993.
- SZYKUŁA K.: *Zbiory kartograficzne Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Wrocław 1978.
- SZYKUŁA K., SZYNKIEWICZ E.: *Mapy ziem dawnej Polski w wybranych atlasach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Warszawa 1993.
- WYTYCZAK R.: *Śląsk w dawnej kartografii*. Wrocław 1998.
- ZEMBATY J.: *Najstarsze mapy Śląska i ich autorzy*. [W:] „Kwartalnik Opolski” 1957, nr 2.

O najstarszej polskiej książce kucharskiej. Prolegomena (ze zbiorów Biblioteki Śląskiej)

Ubogo prezentuje się staropolska literatura gastronomiczna, składają się bowiem na nią tylko trzy książki kucharskie, z czego dwie stanowią przekłady z literatury obcej.

Dzieje polskiej literatury poświęconej sztuce gotowania zapoczątkowała książka kucharska z I połowy XVI stulecia, ale nie dotrzymała ona nawet do wieku XVIII – tak „doszczętnie” zaczytana została przez ówczesnych smiakoszy. Był to jednak dosłowny przekład z języka czeskiego.

Prawdopodobnie z pozycji tej pochodzi dziewięć przepisów, w tym kilka niepełnych, na ocet, które szczęśliwie zachowały się na dwóch kartkach odnalezionych w antykwariacie Wilanowskiego i wydanych w 1891 roku we Fryburgu przez Zygmunta Wolskiego. Obecnie dziełko to, zatytułowane *Kuchmistrzostwo. Szczątki druku polskiego z pocz. w. XVI* i będące, jak stwierdzał Z. Wolski, *dwoma kartkami niezupełnymi arkusza M. z książki, którą rad bym nazwać „Kuchmistrzostwo Unglera”*¹, znajduje się w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Efektem, uzyskiwanym z siedmiu ocalałych przepisów, miał być ocet winny, dobry, wyborny, wonny, mocny – sporządzany mógł być różnymi sposobami i przy wykorzystaniu wielu składników. Z dwóch pozostałych receptur jedna podaje instrukcję na otrzymanie octu w bardzo krótkim czasie (przy wykorzystaniu stalowej blachy gotowanej w occie), a druga – octu w czasie podróży (pożądany produkt dawał proch zmieszany z winem).

W treści owych przepisów z XVI stulecia brak podziału na składniki i sposób przyrządzania potraw. W poleceniach centralnym członem wypowiedzi są czasowniki użyte w 2. os. l.p. trybu rozkazującego. Niektóre receptury posiadają klamrę, której człony za-

¹ Z. Wolski: *Kuchmistrzostwo. Szczątki druku polskiego z pocz. w. XVI*. Wyd. Z. Wolski. Fryburg 1891, s. 8.

wierają dane o efekcie zalecanych działań, przy czym pierwszy człon uwydatnia przydatność uzyskanego produktu, a drugi jego jakość, np.:

Chceszli z sobą w kalecie albo wacku ocet nosić, gdy gdzie idziesz albo jedziesz, aby ocet gotowy miał

oraz:

wnet będziesz miał ocet bardzo wyborny².

Dwa razy autor posłużył się określeniem konkretno-porównawczym, by przyrównać zalecaną ilość artykułu do masy bądź objętości produktu o stałych parametrach:

weźmij ciasta rżanego jako jaje albo więcej,

surowego ciasta tak wiele, jako jaje albo mało więcej.

Na ogół jednak brakuje określeń miarowych, np.: *weźmij jąder winnych.*

Prawdziwie polska książka kucharska, której egzemplarz również znajduje się w zbiorach Biblioteki Śląskiej, pojawiła się dużo później, bo dopiero w 1682 roku. Było to *Compendium ferculorum albo zebranie potraw – przez urodzonego Stanisława Czernieckiego kuchmistrza (...) ad Usus Publicum napisane*. Jego twórca gastronomią zajmował się zatem także w praktyce, a był on naczelnym kuchmistrem najpierw wojewody krakowskiego Aleksandra Lubomirskiego, potem Stanisława Lubomirskiego, którego dwór opisał w książeczce z roku 1697 zatytułowanej *Dwór, wspólniałość, powaga i rządy Jaśnie Oświeconego Książęcia (...) Stanisława Lubomirskiego*. W dziełku tym podane zostały informacje dotyczące m.in. ówczesnego składu personelu kuchennego. Przytoczono również ilości produktów, jakie wykorzystane były do przygotowania uczty weselnej, wydanej w Łańcucie w roku 1681 i trwającej od piątku do piątku.

Ale sławę przyniosło S. Czernieckiemu przede wszystkim *Compendium ferculorum*, które aż po wiek XIX cieszyło się ogromnym powodzeniem, o czym świadczy kilka jego wydań, w tym ze zmienionym tytułem: *Stół obojętny, to jest pański a oraz i chudopacholski*. Z *Compendium* korzystał ponoć A. Mickiewicz, wskrzeszając w XII księdze *Pana Tadeusza* obraz ostatniej staropolskiej uczty.

² Tamże. Fragmenty, z których przytoczono te i kolejne cytaty, nie posiadają w ww. dziele numeracji stron. Pisownię przepisów przywołanych w niniejszym artykule uwspółcześniono, natomiast ówczesne formy fleksyjne w wielu przypadkach zostały zachowane.

S. Czerniecki zdawał sobie sprawę z pionierstwa swojej pracy oraz jej pożytku, wiedział wszak, że przyjemność jedzenia wynika nie tylko z dobrego apetytu, ale też z umiejętnego przyrządzenia potrawy. We wstępie zawarł *Memoriał generalny albo ogólną pamięć przygotowania na bankiet*. Korzystając z tego spisu potrzebnych artykułów spożywczych, sprzętu kuchennego, zastawy stołowej oraz personelu zatrudnionego w kuchni i przy gościach, w składzie którego znaleźli się także muzycy, „zamiatacze przed tańcem” i „piechota na warty”, zorganizować można było ucztę, która zadowoliłaby i monarchę, i człowieka ubogiego. Informacja ta, umieszczona w pierwszych słowach *Memoriatu*, podkreślić miała uniwersalność opracowanej przezeń książeczki.

W dalszej kolejności autor wymienił obowiązki kuchmistrza, pouczając m.in., ile sztuk dań podanych być winno dla poszczegółnej liczby gości, np. dla 48 osób było to 12 potraw po 4 półmiski i 4 misy. Następnie S. Czerniecki opisał wzorowego kucharza, radził, czym przyozdabiać posiłki oraz informował czytelnika o wartości *Compendium*, a znaleźć się w nim miały trzy rozdziały ze stoma przepisami w każdym, zaopatrzone w dodatkowe receptury i kuchmistrzowskie sekrety. Autor podkreślił, że w pierwszej kolejności zaprezentuje przepisy na potrawy polskie. Jeśli dania te odbiorcy nie przypadną do gustu, na następnych stronicach znajdzie on sposoby otrzymywania potraw bardziej wyrafinowanych.

Rozdział pierwszy poświęcony jest daniom mięsnym: od rosołu po polsku do kapłona z kawiolem. W *Addytamencie albo przystawce* zamieszczone zostały przepisy na francuskie potrawy, w tym na różne potazie i sapy, na przyrządzanie dzikich kaczek lub gęsi oraz na mięsną marynatę. Początek stanowią receptury na dania serwowane na gorąco, ostatnie natomiast instrukcje dotyczą potraw podawanych na zimno, które zostały zaprezentowane zwłaszcza dla osób, przygotowujących potrawy spożywane na obozie lub podczas drogi. Dla nich pojawiła się też zapowiedź, iż przepisy na mięsne i rybne pasztety czy marynaty autor umieścił w innym miejscu.

Po dziesięciu recepturach z *Addytamentu* następuje grupa przepisów na „condimenta”, czyli sosy do pieczystego: z grzybów, cebuli, ostryg, kalafiorów itd. Ponieważ stół uatrakcyjniano podówczas także rozmaitymi sztuczkami kulinarnymi, S. Czerniecki zadbał o to, by jego czytelnicy mogli i nimi zadziwić konsumenta. Rozdział ten kończy zatem pierwszy sekret kucharski, umożliwiający serwowanie kapłona umieszczonego w butelce.

W drugim rozdziale *Compendium* znaleźć można sto receptur na dania rybne, przy czym kuchmistrz Lubomirskich zaznaczył, że niektóre z potraw tu proponowanych wymagać będą dodania wina. Po przedstawieniu polskich sposobów sporządzania gąszczy, czyli sosów do ryb, zamieścił autor recepturę na przyrządzenie łososia, który wedle Czernieckiego w Polsce odznacza się najsłabszym smakiem. Ostatnim przepisem na rybną potrawę są wskazówki, jak poradzić sobie z „głową szczuki”. Zamykając ów rozdział, autor książki kucharskiej podał drugi sekret kuchmistrzowski, tym razem na uzyskanie nierozkrojonej ryby z głową smażoną, gotowanym środkiem i pieczonym ogonem. Zamieścił ponadto *Addytament*, w którym znalazło się dwanaście przepisów, m.in. na marynaty, kaszanat, a nazywano tak rosół do ryb marynowanych, potrawy z ostryg, żółwi i aż pięć dań ze ślimaków.

Trzeci rozdział zawiera sto receptur na dania mleczne, paszety, torty, ciasta, polewki, jajecznice, galarety etc. Początek stanowi przepis na barszcz królewski, na końcu natomiast zapisana została instrukcja na otrzymanie obermusu, czyli potrawy z pieczonych migdałów i cukru z dodatkiem wina. W *Napomnieniu* S. Czerniecki zaznaczył, że sposobów sporządzania potraw jest jeszcze bardzo dużo, a jeden może z drugiego wynikać, co czytelnik sam stwierdzi, gdy bliżej zapozna się ze sztuką kucharską. W *Addytamencie* zamieszczone są przepisy m.in. na kiszki, kiełbasy, salcesony czy musztardę – w sumie dziesięć pozycji, po których przysła kolej na kuchmistrzowski sekret trzeci. Jest to przepis na potrawę dla chorych, jaką raz w czasie choroby podaje się niedomagającemu, a wymaga ona zastosowania sznurka pereł i jednego dukata.

W *Compendium* nie zabrakło też przepisów na potrawy postne. W tej porozrzucanej w III rozdziale grupie znalazły się receptury na sporządzenie m.in. ciasta „na post jabłczanego” czy „na post z oliwą albo olejem na kształt francuskiego”. Mało humanitarny przepis pojawił się natomiast w rozdziale I, gdyż uzyskać miało się z niego kapłona „octem nalanego żywcem”.

W wielu recepturach łańcucki kuchmistrz proponował połączenie smaków, jak gorzkiego i słodkiego, słodkiego i kwaśnego. Ponieważ zamiłowanie do zamorskich korzeni było charakterystyczną cechą wystawnej kuchni, nie dziwią w zamieszczonych przepisach częste wskazówki związane z przyprawami korzennymi. Na przykład do przygotowania karpi po morawsku użyć należało tartego miodownika, soku z wiśni, octu piwnego, różnych bakalii, pieprzu, imbiru, cynamonu i goździków.

Oprócz wspomnianej informacji o konieczności użycia wina do niektórych dań rybnych także w rozdziale I znalazło się kilka zdań o dodawaniu go do różnych potraw. Autor stwierdzał w nich m.in., że pewnym daniom trunek ten istotnie przydaje smaku, do innych natomiast jest zbyteczny, gdyż wystarczy użyć octu ze „słodkościąmi”. Pisał dalej S. Czerniecki:

*To i w cesarskich kuchniach lubo tam się wina rodzą,
a bez wina gotują,
jednak to nie w smak kucharzom tym, którzy po wczoraj-
szym piwie radzi winem gardło płuczq³,*

co wiązało się z dużym zamiłowaniem do alkoholu w zamożnych domach z XVII i XVIII stulecia. Głoszono wówczas: „biesiada sucha - tyle, co pijany bez piwa”.

Kuchnia propagowana przez twórcę *Compendium ferculorum* opiera się na rodzinnym podłożu, wzbogaca ją jednak długi szereg potraw zagranicznych. Z dań przynależnych innym narodowościom kucharz Lubomirskich polecał m.in. rosół po węgiersku, ciasto angielskie, włoskie, rakuskie i tatarskie, karpia po morawsku, bigosik holenderski, kielbasy wiedeńskie, tort hiszpański, pasztet po niemiecku serwowany na zimno czy pasztet po francusku, który z kolei należało podać na gorąco.

W recepturach z siedemnastowiecznej książki kucharskiej, podobnie jak miało to miejsce w przepisach wydanych przez Z. Wolskiego, brak dwudzielnej kompozycji z wyliczeniem składników oraz opisem ich użycia. Zdecydować mogło o tym ubóstwo określeń miarowych, gdyż wyszczególnienie produktów i powielenie ich po chwili z dopisaną nazwą czynności nie byłoby zbyt przydatne. Prawdopodobnie również ze względu na ekonomię słowa oraz dla wygody użytkownika S. Czerniecki ograniczał wstęp przepisu do nazwy potrawy podanej w nagłówku, np.: *Kasza pieczona*.

Bardzo rzadko w początkowej części receptury pojawia się powtórzona w formie opisowej informacja o celu polecanych działań:

Sto trzy. Blamas

Gdy blamas będziesz chciał mieć, takimże sposobem zrobisz⁴.

³ S. Czerniecki: *Compendium ferculorum albo zebranie potraw...* Kraków 1753, s. 22.

⁴ Tamże, s. 131.

W około 1/3 przepisów po nagłówku pada słowo *weźmij*, a kilkakrotnie kolejne receptury rozpoczynają się takim samym zwrotem, np.:

Rozbij jajec z śmietaną słodką,

Rozbij jajec, wlej na masło,

Rozbij jajec z mlekiem⁵.

W zakończeniu autor najczęściej eksponował fakt, że potrawa gotowa jest już do konsumpcji, podawał przy tym wskazówki, jak należy danie serwować:

a daj prędko na talerzu,

daj na zimno, potrząsnąwszy zielonością

czy:

przywarz a daj na misę⁶.

Określenia miarowe są nieścisłe. Do wyjątków należą następujące fragmenty:

jajec cztery albo pięć,

octu winnego tyżkę

lub:

oparzonych migdałów uttucz w moździerzu funt jeden,

cukru pół funta,

białków jajecznych cztery⁷.

Nieraz ilość produktu podawana jest w przybliżeniu:

linów parę,

pietruszki wiążkę niemłą,

jajec kilka⁸,

a bywało i tak, że autor zdawał się na gust i doświadczenie osoby korzystającej z przepisu:

według smaku rozpuść rosółem,

weźmij jelenia albo daniela, sarnę albo dzikiego wieprza tak

wiele, ile chcesz, całkiem albo w sztuki

czy:

zasol według smaku⁹,

ewentualnie stosował określenia względne:

tak, żeby więcej jajec było niżeli masta,

⁵ Tamże, s. 110.

⁶ Tamże, s. 109, 61, 18.

⁷ Tamże, s. 109, 107, 135.

⁸ Tamże, s. 132, 118.

⁹ Tamże, s. 106, 112, 135.

*masła dobrego przepłukanego tak wiele, ile i ciasta*¹⁰.

Najczęściej jednak ilość składników w przepisach nie została uwzględniona:

*weźmij mąki pięknej pszennej, zarób wodą i drożdżami,
weźmij raki, wstaw w piwie, przewarz, usiekanej botwiny,
wtóż śmietany gęstej, masła płukanego*¹¹.

S. Czerniecki, informując, jak należy wykorzystać dany artykuł, nadmieniał niekiedy o efekcie owego zabiegu, np.:

*zarób jajcy także i mlekiem, żeby się za tyżką ciągnęło*¹².

Czasem prawidłową konsystencję, grubość bądź wielkość przetwarzanej substancji określał poprzez porównanie jej do cech takich produktów jak mak, masło, jabłko i orzechy laskowe, ewentualnie do właściwości potraw (gotowana kasza), części ciała (palec) lub narzędzi (nóż). W szesnastowiecznych recepturach takowym punktem odniesienia było jajko.

Zdarzało się, że autor podawał szczegółowo, jak długo trwać ma zalecana czynność:

namocz w occie winnym przez godzin dwie

oraz:

*niech wre przez godzin trzy*¹³,

jednakże takie dokładne instrukcje należały do rzadkości. Częściej zamieszczane były informacje o naczyniach, jakie powinny być użyte. Czytelnik dowiadywał się więc, że do przyrządzenia kapłona z jabłkami potrzebny będzie garniec, kapłona po holendersku przygotuje w rynce, a „naczynie piękne gliniane albo srebrne” przyda się, gdy zechce spraktykować przepis na potrawę z kasztanami. Czasem miał do wyboru: rynkę albo „patellę”, kociołek lub rynkę, misę bądź półmisek, podobnie zresztą jak użytkownik przepisów z szesnastowiecznej książki kucharskiej, który mógł wziąć garniec albo dzban, innym razem dzban, ewentualnie szklanicę, czy wreszcie szklanicę lub garniec. Zazwyczaj jednak w *Compendium ferculorum* brak wskazówek dotyczących naczyń, które posłużyć miały do przyrządzenia potrawy.

Jeśli w poleceniach pojawia się możliwość wyboru, z reguły związana jest ona z produktami:

¹⁰ Tamże, s. 112, 115.

¹¹ Tamże, s. 128, 32.

¹² Tamże, s. 117.

¹³ Tamże, s. 60, 130.

*weźmij kurczę albo cielęciny,
bażantów weźmij albo jarząbków albo kuropatu,
weźmij świeżego żubra albo łosia, jelenia albo daniela, albo
sarnę, albo dziką kozę¹⁴.*

Owa wariantywność mogła wynikać z uniwersalności przepisów, ponieważ, jak autor stwierdzał, jeden sposób wystarczy na przygotowanie dziesięciu potraw, zmienić należy jedynie wykorzystywane artykuły. Poświadczają to choćby receptury z rozdziału III, których treść ograniczona została do nagłówka:

*Tort z gruszkami także,
Tort z poziomkami także,
Tort z wiśniami także*

i:

Tort z figami także¹⁵.

Te i kolejne torty sporządzało się identycznie jak tort jabłkowy z ciastem francuskim, otrzymywany z instrukcji, poprzedzającej owe przepisy.

Czasem czytelnik otrzymywał informacje o produktach przynoszących lepszy efekt, np.:

*zarób samemi jajcy, jeszcze lepiej samemi żółtkami,
mogą też te wszystkie ciasta być bez miodu, oliwą albo
olejem zyngowane, ale blade będą, nie tak rumiane jak
z miodem¹⁶.*

Forma poleceń stosowanych przez S. Czernieckiego nie odbiega od tej, jaką posłużył się autor starszej o około 150 lat książki kucharskiej, ich trzon stanowią bowiem czasowniki użyte w 2. os. l.p. trybu rozkazującego.

Książka kucharska łańcuckiego kuchmistrza, pozytywnie oceniana w następnych stuleciach¹⁷, przez większą część XVIII wieku była w Polsce jedyną pozycją tego typu. Nie wcześniej jak w 1786 roku ukazał się *Kucharz doskonały pożyteczny dla zatrudniających się gospodarstwem*. Drugie wydanie, również warszawskie, z roku 1800 nosiło tytuł *Kucharz doskonały w wyborzym guście*. Nie było to jednak dzieło oryginalne, lecz tłumaczenie z języka fran-

¹⁴ Tamże, s. 50, 61, 42.

¹⁵ Tamże, s. 121.

¹⁶ Tamże, s. 117, 129.

¹⁷ Z. Kuchowicz: *Wpływ odżywiania na stan zdrowotny społeczeństwa polskiego w XVIII w.* Łódź 1966, s. 62.

cuskiego i niemieckiego. Dopiero kolejne wznowienia (np. z 1808 i 1812 r.) wzbogacono o przepisy polskie.

Na zakończenie warto dodać, iż receptury i porady z kuchnią związane zamieszczane były również w pracach innego rodzaju: zielnikach, kalendarzach, poradnikach domowych, rolniczych albo medycznych. Ich liczba nie była mała, nierzadko jednak powielano je z innych pozycji, m.in. z dzieła S. Czernieckiego, dokonując mniejszych bądź większych przeróbek, i stąd czytelnicy często otrzymywali zbliżone instrukcje na uzyskanie tej samej potrawy.

Dwudzielną kompozycją (składniki plus sposób ich użycia) autorzy przepisów kulinarnych zaczęli się posługiwać dopiero u schyłku XVIII stulecia¹⁸. Klamra, która charakteryzowała najstarsze kucharskie receptury (wstęp i zakończenie, mówiące o zamierzonym i uzyskiwanym produkcie) odejdzie wtedy w przeszłość.

¹⁸ Taka kompozycja cechuje np. *Informację robienia bab bardzo delikatnych*, zawartą w *Wiadomości ciekawej każdemu wielce pożytecznej* z 1772 r. autorstwa Pawła Birytowskiego.